

Mladika

2-3/99

NARODNA IN UNIVERZITETNA KNJIŽNICA

67

II 117 986 1999

99901024, 2/3

COBISS

kultura razstave srečanja literatura intervjuji rast

MLADIKA 2/3

IZHAJA DESETKRAT V LETU

LETO XLIII. 1999

KAZALO

Tereza K.:	
Ali so res vsega drugi krivi,	
da nas je vedno manj	33
Vladimir Kos: Pesmi	33
Jože Horvat: Interesi	34
Andrej Arko: Obnova	35
Mogoče vas bo zanimalo	
zvedeti, da	37
Leda Dobrinja: Tovarna	39
Pod črto: Zgovorna primerjava .	40
Silva Bajc: Pesmi	42
Ivo Jevnikar:	
Tigrovec in padalec (IV. del) .	43
Bruna Pertot: Ko se sušec orosi	
in mali traven ozeleni	47
Antena	49
Mirella Urdih:	
In memoriam Elvi Miklavc .	50
Josip Jakov Planinič: Pesmi .	56
David Bednarich:	
Intervju s Klavdijo Voncino .	57
Ocene: Knjige: Milan Pahor:	
Lastno gospodarstvo (M. Jev-	
nikar); Slovenci in država (N.	
Zaghet); Drago Jančar: Tem-	
na stran meseca; R. Rerrari:	
Murva Fabianijevih; Sandi	
Volk: Slovenska politična emi-	
gracija v Trstu (M. Jevnikar);	
Res slovenica - quo vadis?	
(N. Zaghet); Razstave: Av-	
gust Černigoj; Arhitekt Boris	
Podrecca (Magda Jevnikar) .	58
Na platnicah: Pisma; Čuk na	
Obelisku; Listnica uprave;	
Za smeh	

Priloga: RAST 126-99

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija, ulica Donizetti 3
tel. 040/370846 - fax 040/633307
E-mail: urednistvo@mladika.com

Izdaja: MLADIKA z. z o. z.
Reg. na sodišču v Trstu št. 193

Član USPI
(Zveze italijanskega
periodičnega tiska)

Posamezna številka Mladike stane
5.000 lir. Celoletna naročnina za Ita-
lijo 40.000 lir; nakazati na poštni
tekoči račun 14470348 - Mladika -
Trst. Letna naročnina za Slovenijo
40.000 lir ali enakovreden znesek v
drugih valutah. Druge države 45.000
lir (ali enakovreden znesek v tuji
valuti), po letalski pošti 55.000 lir.

Tisk in fotostavek:

"graphart snc", Obrtna cona Dolina
Dolina 507/10 - tel. 040/8325009

pisma

Pisma v tej rubriki izražajo mnenja dopisnikov in ne obvezujejo uredništva

INTERESI

Ne vem, če ste brali v 10. številki
MAGA precej hude obtožbe na račun
zamejstva in zamejcev. Zapisal jih je
časnikar Jože Horvat v svojem razmi-
šljanju o levici in o slovenski državi.
Res je, da obtožuje tudi Slovence v
matici, da niso preveč zagreti za slo-
vensko državo, toda zanimiv se mi zdi
prav poudarek o zamejstvu. Smo Slo-
venci v zamejstvu res proti slovenski
državi?

S.P.

Članek, ki ga omenjate, ponatiskuje-
mo v tej številki v celoti. Zanima nas, kaj
menijo o tem naši bralci. Nam se vse-
kakor zdi obtožba nekoliko pavšalna.
Res je, da marsikdo objokuje zlate čase,
ko je lahko trgoval z velikim jugoslo-
vanskim trgov. Toda to ne velja za vse.
Ne pozabimo, da je lepa skupina mladih
bila navdušena nad rojstvom slovenske
države pred devetimi leti. O tem priča tu-
di prireditelj Slovenija party, ki še danes
živi in navdušuje, kot kaže poročilo v
tokratni mladinski prilogi RAST.

Uredništvo

Tik pred izidom je priročnik

Slovenska krajevna imena v Italiji

Sestavil ga je prof. Pavle Merku

"V vseh letih, ko sem se srečeval z Dušanom Černetom in prija-
telji pod krošnjami Treh dreves, mi je pogostoma ponavljal, da
sem dolžan pripraviti priročnik slovenskih krajevnih imen v Italiji:
časnikarji da pogrešajo tak priročnik in zmeda, ki vlada pri nas in
ne samo pri nas pri njihovi uporabi, naravnost kliče po premislje-
nem, zanesljivem in uporabnem priročniku".

*Vsem bralcem in sodelavcem želi vesele
velikonočne praznike*

MLADIKA

SLIKE NA PLATNICI: Predsednik Slovenskega kulturnega kluba Rok Op-
pelt pozdravlja številne goste na osmem Slovenija party v dvorani hotela Ex-
celsior (levo zgoraj); častni gost večera je bil najstarejši živeči olimpijonec
Leon Štukelj (desno zgoraj); Jože A. Hočevar in prevajalka Evelina Umek na
predstavitvi knjige Renata Ferrarja Murva Fabianijevih (levo spodaj); Alojz
Rebula in Ivanka Hergold na predstavitvi romana Cesta s cipreso in zvezdo v
Katoliški knjigarni v Gorici (desno spodaj) (foto KROMA in Maver).

UREDNIŠKI ODBOR: Jadranka Cergol, Lilijana Filipčič, Ivo Jevnikar, Marij Maver (odgo-
vorni urednik), Saša Martelanc, Sergij Pahor, Nadja Roncelli, Ester Sferco, Tomaž Simčič,
Breda Susič, Neva Zaghet, Zora Tavčar, Edvard Žerjal in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE: Lojzka Bratuž, Silvija Callin, Marija Češčut, Danilo Čotar, Diomira Fabjan
Bajc, Ivo Kerže, Lučka Kremžar De Luisa, Peter Močnik, Aleksander Mužina, Milan Nemač,
Adrijan Pahor, Štefan Pahor, Bruna Pertot, Marijan Pertot, Mitja Petaros, Ivan Peterlin, Alojz
Rebula, Peter Rustja, Marko Tavčar, Andrej Zaghet in člani uredniškega odbora.

Ali so res vsega drugi krivi, da nas je vedno manj?

Že desetletja se zamejski Slovenci borimo za enakovrednost ter za zaščito naše manjšine.

Če pogledamo resnici v oči, si moramo priznati, da se naša manjšina, tako v mestu kot na podeželju vidno manjša. Kje so vzroki? Veliko jih je! Večkrat se osebno vprašam: "Ali je res, da so nas do tega pripeljala le usodna zgodovinska dejstva našega stoletja, še zlasti po drugi svetovni vojni? Ali morda tudi razmere in okoliščine, v katerih živimo?" Gotovo! Toda vprašam: "Ali ne igra pri tem vloge, tudi naša slovenska narava?" Radi si priznamo, da smo prepirljivi in da se radi klanjamo drugim in drugačnim ponudbam, da smo dostikrat med seboj neenotni, še zlasti takrat, ko bi morali v odločilnih trenutkih skupno nastopiti. Čeprav ne z lahkoto, smo si po drugi svetovni vojni obnovili naše domove, kmetije so zaživele, ustanovile so se šole in razna društva in zgradili mnogi domovi. Vsaka vas je imela enega ali celo dva kulturna doma, glede na politično opredeljenost vaščanov. Vaška cerkev je bila dolga stoletja središče vaščanov, kjer je prebival Bog, Oče vseh, h kateremu so se v težavah zatekali naši predniki in okrog katerega se je ob nedeljah in praznikih zbirala cela vas, od najmlajšega do najstarejšega. Po maši in po klepetu pred cerkvijo so se obogateli z zavestjo povezanosti vračali na svoje domove.

Priznajmo si tudi to, da novi svetovni nazori so tudi nas zamejske Slovence potegnili za seboj in razklali našo medsebojno povezanost. Prav tako Bog marsikomu ni pomenil več veliko. Naveličali smo se njegovih nauk in pridig. Oprijeli smo se drugih ter se odločili potovati brez Njega, kot Izraelci večkrat v svoji zgodovini. Tudi našim mladim smo nedeljsko sveto mogoče zamenjali s športnimi prireditvami in tekmami. Šport je pozitivna vrednota in tudi zelo potreben vsakemu. Toda ne bi ga smeli postaviti na oltar namesto Boga. Zadnje čase opažamo, da nam mladi nekam bežijo, so nezadovoljni, šport in druge dejavnosti jih v celoti ne zadovoljujejo, postaja jih strah. Iščejo nekaj, kar še sami ne vedo.

Pred leti je bilo v Italiji ljudsko glasovanje za ali proti splavu. Večina slovenskih zamejcev se je odločila proti življenju. To se pravi, da smo se že takrat odločili za tveganje našega obstoja. Število vpisov otrok na naših šolah izrecno pada. Šole se zapirajo, učitelji in profesorji in drugo osebje ostaja brez dela in so prisiljeni iskati službo kje drugje. Ker imamo glede na število učencev zelo močan učiteljski kader, skušamo naše otroke obremenjevati z mnogimi zaposlitvami. Na žalost se pa opaža

Bajna noč

Čim bolj je dan teman v začetku leta,
tem bolj luči na vse strani žaré:
kot da so zaslutile moč obeta,
ki mirno ujčka Božje Detece.

Zakaj, o lučke, nehate žareti,
ko postni veter v bore završi
in vigred skuša srcu razodeči
pradavni sen o neminljivosti?

Še bolj se morale bi lesketati,
čim bolj se bliža tista bajna noč,
ko Smrt je nehala gospodovati,
obsojena na večno smrt nekoč.

O, lučke, ve podobice ljubezni!
Svetleje se dotikajte srca -
naj spet zazre preteklost v mrtvih breznih,
naj spet velikonočno zaigra!

Kamelija z veselimi cvetovi

Med listi veter išče, zmeraj išče.
Kamelija ob zidu se smehlja.
Spominov polno vsako je dvorišče
in veter je umetnik, se pozna.

Z velikimi, rdečimi cvetovi
kaplja na pot iz srčnih nitk zlató.
Ta sušec strašno siv je med zidovi -
kot da boje se oken z verzi rož.

Z velikimi, veselimi cvetovi
čez misli zid cvetiš, kamelija.
Ne bom neba pozabil nad bregovi,
brezmejnega, vstajenjskega neba.

Nekomu razodeta želja

Veš, rad bi hodil dan za dnem skoz svet,
odmaknjen malce, prost za vstop na Vlak.
In rad ostal bi še otrok-poet,
z velikimi očmi celo pred mrakom.

In rad smehljal bi čaral z ust bolnika,
ki zdi se mu nesmiselno trpeti.
Ker vem za Grič in z Griča - zadnji krik,
od zadušitve in ljubezni vnet.

V ta zadnji krik vsak drug je z ustnic vzet,
čeprav morda se več ne gibljejo.
O, ko bi znal tako o Njem zapeti,
da gluha srca Ga začutijo...

Vladimir Kos

Interesi

Globlji vpogledi, večja senzibilnost in višja odgovornost so samovšečne oznake, ki so si jih pred leti drug drugemu naslavljali levi intelektualci, kritični presojevalci družbenega življenja.

Tako piše neki nemški časnik, ki komentira nenavadni obrat istih ljudi, odkar sta v Nemčiji na oblasti levi stranki, nadaljuje pa, da jim zdaj ni odveč zagovarjati populizem in zanimati prej proklamirano pravno normo, če to rabi novi državni strukturi in njihovim položajem. A to še vedno počnejo v intelektualni držbi, s katero so kritizirali stari režim in je dajala videz elitizma ter intelektualne premoči duha nad drugimi.

Kdor bere te vrstice, si ne more kaj, da ne bi pomislil na tukajšnje razmere, če se mu celo ne zazdi, da je to zapisal kdo pri nas. Pa ni, pisalo se je na Nemškem, kjer so stvari veliko bolj jasne in se je zato težavnije pretvarjati, ne da bi bil opažen in grajan. Pri nas ni tako, a to ne velja samo za tako imenovano matico, ampak marsikje tudi v zamejstvu: povsod se nekdanji "levi" še vedno kažejo kot miselna elita, čeprav so svojo elitnost - če so jo res imeli - zapravili med skoraj polstoletnim izvajanjem oblasti - oblast imajo sicer še zdaj, toda svojo "intelektualno premoč" izražajo v sprevrženih frazah: (če para-

fraziram oznako, ki jo je za italijanske "leve", ki so zavzeli oblast, izrekel nobelovec Dario Fò) da je ekstremist vsakdo, kdor "levega" ne razume tako kot oni.

Če je danes tako v Italiji, potem ni nič nenavadnega, da del levih pripadnikov tamkajšnje manjšine do države Slovenije nima simpatij. Kot "izdelek" tako imenovanih desnih sil pač ni sodila v njihov projekt. Matična država zato kljub vsemu zasluži odklon, zaničevanje. Slednje se ponekod izraža v grotesknih oblikah; na priložnostnih slovesnostih po nekaterih vaseh Slovinci na primer poslednji vihtijo staro zastavo z zvezdo, saj nove - sedanje - ne sprejemajo za svojo. In nadalje, kot se je izvedelo, so bili ob nedavnem Prešernovem dnevu na Tržaškem nekateri dijaki kot govorci na prireditvah do svoje "po sili" države presenetljivo gorki na račun njene državnosti. Pri tem ne gre za to, da ne bi smeli biti kritični - vsakdo ve, da kritika očisti in je torej nadvse potrebna - toda v nekem smislu še vedno zavračati projekt in se sramovati slovenske samostojnosti je vse kaj drugega kot znamenje "globljega vpogleda".

Toda tudi kar zadeva samo Slovenijo, na trenutke položaj ni dosti drugačen; presenetljivo je na primer, da je tako rekoč nenadno, izjemno zgodovinsko dejstvo - neodvisna država - našlo razmeroma skromen odmev v umetniški praksi. Kaj bi se šele reklo o tistih, ki se od države distancirajo zaradi stare privrženosti "levemu elitizmu", ki je svoj prostor videl ob drugem zunaj nacionalnih skupnosti, prej v proletarskem bratstvu, zdaj v globalni internetni familiji!

A prav ta čas, ko je globalizacija (kot alternativa nacionalni državi) zelo frekventna beseda, je iz čarobne krogle globalizma pokukala iluzija. Prav leve vlade v EU se namreč za mnoge skupne projekte ne morejo dogovoriti in Spiegel je jedko pripomnil: "Pri denarju se neha socialistična enotnost." Razpoko je skušal zlepliti luksemburški premier, ki je ob obisku komisije EU v Peterburgu dejal, da se je v pogovorih "prevečkrat slišal izraz nacionalni interes"; po njegovem ob koncu stoletja te "grozne besede" ne bi smelo več biti, saj gre "za skupne interese Unije"...

Jože Horvat

Članek ponatiskujemo iz 10. številke MAGA tudi zato, ker nas omeinja. Sprašujemo se, ali je res tako, kot piše Jože Horvat? Ali se zamejci v njegovem pisanju prepoznavamo?

Vsekakor bi razmišljanje o levici lahko "nadgradili" s svojimi izkušnjami. Koliko smo kot manjšina na boljšem, odkar je v Italiji na vladi levica? Ali ne prihajajo prav zdaj iz ust tudi slovenskih levičarjev, da so naše slovenske ustanove luksusa, da so predrage, da so naše šole preveč razpršene, da nas je za take infrastrukture in strukture premalo ipd.

Res je. Manjšina ni več bogastvo za celotno skupnost, ampak je breme, je velik strošek. Ukinimo se torej! Razpršimo se, da ne bomo preveliko breme matici in državi, v kateri nam je usojeno živeti. Ukinimo se, da ne bomo povzročali finančnih težav večini in stopimo po poti "multikulturalnosti" in asimilacije.

Ur.

Ali so res vsega drugi krivi...

pri mnogih otrocih, da ne zmorejo v celoti dojemati snovi, postajajo površni, njihovo delo postaja preveč mehansko.

Veliko slovenskih fantov in deklet je šlo skozi naše šole. Kje so? Ali smo si prizadevali, da bi ostali med seboj povezani? Ali so odhajali iz naših šol z ljubeznijo do slovenstva in jim je bil materin jezik "najdražja dota, ki so jo zadobili od svojih staršev,

res vseh dobrot največja dobrota" (Slomšek). Ali smo res delali za narodov blagor? Našega obstoja nam ne bo zagotovila še tako popolna zaščita, moramo samo pomagala nam bo. Naš obstoj zavisi samo od nas samih, zamejskih Slovencev. Odločiti se moramo sami, da bomo skupno delali, da bomo med seboj povezani, si pomagali, se odločali za življenje in tudi na Boga in božjo pomoč računali. "Prava vera bodi vam luč, materin jezik pa ključ do zveličane narodne omike" (Slomšek).

Tereza K.

Obnova

Andrej Arko

Prva nagrada na literarnem natečaju Mladike

Z neznano sopotnico na sobotnem opoldanskem vlaku. Enakomeren hrum in blago pozibavanje. Skoz-nju vstop v domotožno oddaljenost. Cviljenje in naglo zaviranje. Padec zvenkljajoče prtljage. Udarec.

“Aaa...”

“Oprostite... Ali vas je zelo udarilo? Vas boli? V tej potovalki imam skoraj samo orodje... Kdo bi si mislil, da bo zdrknila dol...”

“Ne razumem...”

“Se opravičujem. Tako sunkoma je zavrl. Še ni dobro?”

“Dobro... Katera postaja?”

“Divača. Moja potovalka vas je umazala, lejte! Oprostite!”

Zrl sem v nenavadni dar pred sabo. Potnica se je zagledala skozi okno in prekrizala nogi, tako da je zagubana obleka zakrila prašni madež. Če bi ne bilo potovalke, ki je pogovor začela, bi najbrž dremal še naprej.

“To je samo prah! Če bi ne imela črne obleke, bi se nanka ne poznalo. To gre s facoletom velo proč,” je rekla skoz zaprto okno nekomu nevidnemu, najbrž skritemu kje v kraški gmajni, ki se je že oblačila v svetlo manjsko zelenilo.

“Oprostite, vi ste iz Italije?”

“Ja, ja.”

“Jaz sem Vlado.”

“Loredana,” je lahko potiho slišal tisti v gmajni.

Vlak je zapiskal in speljal. V enakomernem hrumu voznje se je njen pogled vendarle ujel s sogovornikom, ki sem zvedel, da sopotnica ni iz Trsta, ampak iz Sagrađa, iz Zagraja, kjer naj bi bilo še kakih 160 Slovencev izmed 2500 ljudi, da pa še od tistih niti pol ne zna več slovensko. Da v glavnem znajo starejši. Da pa kakšen tudi noče govoriti. Da v njihovem kraju že samo nekoliko mlajši od nje, taki pod petnajst, šestnajst let, ne znajo prav nič. Da jim ni mar. Da so čedalje manjša manjšina. Da samo ona in še dve, tri prijateljice govorijo kolikor toliko slovensko.

“Pa prijatelji?” prekinem to nepričakovano učno uro.

“Kakšno orodje vozite v tisti borši?”

“A tu? Ah, to so dletca, dolbilca, pilice, pa kakšen oblič, ročno rezkalce, kladivce, potem pa so še razni

brisalci, čopiči, nanašalci, premazovalke in take stvari.”

“Nisem razumela nanka besede.”

“Ah, to je orodje za obdelavo lesa. Tako bolj umetelno. S čim se pa vi ukvarjate?”

“Ma jaz študiram commercio. Pomagam pri tatu v pisarni. Imamo firmo za, bi se reklo, promet z gradbenimi stroji. Jih kupujemo, prodajamo, dajemo v najem, popravljamo in tako. Kako čudno piska ta vlak. Se že dolgo nisem vozila z vlakom. A tu se pa ne bomo ustavili? Kateri kraj je bil to?”

“Vreme.”

“Hm, ma kaj tako se kliče ta kraj?”

“Ja, to je vas, ampak se ne vidi, je v dolini. Tu je samo postaja. Ustavijo v glavnem samo delavski in dijaški vlaki.”

Dekle se je spet zastrmel v okno, s katerim je imelo opazno dobre odnose. Ponoven pisk vlaka me je za hip spet postavil v ospredje njenega zanimanja. Zazdelo se mi je namreč primerno nastopiti s pripombo, da smo pravkar odbrzeli skozi Ležeče. Zanj spet čudno ime. Pa še Gornje Ležeče. Ali sem iz teh krajev, da jih tako dobro poznam, ali lahko tako hitro preberem s tabel, jo je zanimalo. Povedal sem, da sem iz Kamnika. Ni se ji zdelo povsem neznano. Preverjati pa nisem želel.

“In tam imate mizarstvo?”

“A, ne. Se ne ukvarjam s tem. Sem restavrator. Zdaj obnavljamo vaški oltar v cerkvi malo naprej od Sežane. Pa se vračam domov, ker je bilo dovolj za ta teden. Je pa veliko dela, ker restavriramo v podružnični cerkvi, ki je skoraj vse leto zaprta. Samo dvakrat, trikrat na leto imajo mašo. Tako se praktično nič ne prezračí, vse je v stalni vlagi, to je pa smrt za umetnine, posebno za tako stare. Saj delamo trije, samo kolega sta še skočila v Trst, a jaz sem jo mahnil kar na vlak.”

Mahoma je z vrati zagrmel sprevodnik. Vprašala ga je, koliko je še do Rakeka. Ko je šla ujma mimo, je ponudila čokoladni bonbon. Ob tem sem zvedel, da je šele drugič v življenju v Sloveniji. Nepremično sem strmel vanjo, ko je razlagala, da je bila prvokrat pri nas, ko so bivali v Bovcu in se vozili smučat na Kanin vse do Nevejskega sedla. Seveda je rekla Sella nevea. Vsega tega ni bilo mogoče verjeti. Ona pa je trdila, da

govori čisto resnico. Razlogov za njeno nezanimanje za deželo tu čez se ni dalo razpoznati. Pa češ da ni bilo potrebe, pa da tudi drugi ne prihajajo kaj dosti in navsezadnje, kaj naj bi bilo to sploh čudnega. Slišati je bilo nekoliko bolj verjetno, šele ko je dejala, da ni hodila v slovenske šole, kar ni zvenelo neprepričljivo, pač pa nenavadno, da jih je prej motila železna zavesa ter da se je pri njih govorilo o nas vse sorte in se govori skoraj enako ponižujoče tudi zdaj, četudi njej to ni mar: češ da je Slovenija v bistvu Italija, nekdanje rimsko cesarstvo, zdaj onesnaženo s potomci slovanskih hord, in da od vzhoda razen sonca ni mogoče pričakovati nič dobrega; ker so v te kraje skozi stoletja noter do druge svetovne vojne in še malo po njej vedno prihajale same nesreče, od Langobardov, Germanov do Slovanov - sami morilci, posiljevalci, plenilci in požigalci. Kdor nima sorodnikov ali posebne želje, se pač ne odpravi sem. Ga ne zanima. Njena polbrižna pripoved je poniknila, ko se je vlak ustavil. Pivka.

“Potem pa dobro govorite slovensko, če niste hodili v slovenske šole in ne prihajali v Slovenijo.”

“Mah... Moj materin jezik je intanto slovenski. Čeprav... Doma malo govorimo slovensko. Mama kdaj z menoj in mojim bratom. Starejši brat je že proč, je poročen v Cremoni, v Lombardiji.”

“Oče pa ni Slovenec?”

“Ne, oče je Italijan. Prav iz Zagraja.”

“Kaj ni vaš kraj slovenski?”

“Ma ne, ne. Je pa bil kdaj slovenski, ker ima slovensko ime kakor bližnji kraji, kot so Zdravščina pa Sv. Martin pa potem blizu so Poljane pa Doberdob pa Polače zraven Sredipolja, od koder je moja mama, in tako naprej, sama slovenska imena. Ma če bi danes tam rekli, da so to slovenski kraji, bi vas imeli za... To je vse italijansko.”

“In... vi se imate za Slovenko, tako po srcu?”

“Ja, v bistvu sem Slovenka. Invece sem Italijanka, no? Ma ložimo reči oboje. Nisem razmišljala o tem. - Orca, samo jaz govorim. Vi povejte kaj!”

Ni mi šla v glavo, čeprav mi je že malo stopila vanjo. Hotela je vedeti, če znam izrezljati okvir za zrcalo. Povedal sem, da se to najprej izreže po kosih, nato se zagladi, utrdi podlago, potem pa zlepi in nanese zlate lističe. Zažarela je vame, dokler ji nisem povedal, da imajo starinska ogledala čisto drugačno ceno od novodobnih in da se ukvarjam v glavnem z obnavljanjem starin, umetnin. To ji je prignalo misel, da dosti zaslužim. No, vožnjo z vlakom, na katero sem jo spomnil, ji tega ni mogla izrecno potrjevati. Čeprav sem hkrati pomislil, da tudi njeno potovanje z vlakom ne more nujno pomeniti kakšnega uboštva. Pojasnila je namreč, da se tako laže znajde: v Zagraju gor, na Rakeku dol. Njene mirne, nepoželjive oči in dolgi svetli lasje, ki so se razpletali nad kontrastno črmino, hkrati pa bojazen, da ne bi izrekla česa, kar bi bilo pod mo-

jimi polzavednimi pričakovanji, so me zadrževali, da se nisem mogel prav sestaviti in jo še kaj vprašati.

“Kaj bomo kmalu v Rakeku?”

“Na Rakeku. Ja, vmes je še Postojna. Mora pa že biti kaj posebnega na Rakeku, da si ga je tako zalo dek-le - vsaj upam, da še dek-le - na svoji komaj drugi poti po Sloveniji izbralo za svojo končno postajo?”

“Tam me čaka sorodnik, ki ga nanka ne poznam, in me bo z avtom odpeljal v neko vas na Bloke; se reče Bloke, ne? Allora, tam bo pogreb mamine sestrčne. So nas obvestili, pa mama ni mogla iti, je poslala mene. Tista sestrična je včasih prihajala k nam; ko sem bila majhna, nam je kdaj z vlakom pripeljala meso pa jajčka pa puter, vse njihovo domače... Naša mama jim je šaldo pomagala. V glavnem je dajala solde, obleke, obutev, igrače. Zdaj so nam pa sporočili, da bo pogreb. Ta mamina sestrična je bila stara blizu osemdeset let. Bila je od mamine najstarejše tete. Kot pupa je služila pri neki prijazni družini na Rakeku. Takrat je bil Rakek še pod Italijo, mi je pripovedovala mama. Pravzaprav je bil tam konfin med Italijo in Jugoslavijo. No in na Rakeku se je en dan pojavil mlad kmet z Blok, ki je prodajal lesene žlice, pa kuhalnice, pa... kako se že reče... tako robo iz lesa. No in mama mi je pravila, da se je tisti kmet zaljubil v njeno sestrično in jo odpeljal v svojo daljno vas. To je bil colpo di fulmine, me zastopite? Romantika. Ma je duralo več kot pol stoletja.”

“Loredana,” sem tvegala, “tudi midva bova vsak čas na Rakeku!”

Spet ji je prišlo prav okno. Sam pa sem sklenil, da se ne oglasim prvi, pa če se s samim molkom prebija do tistega Rakeka. Toda tudi ona ni popustila. Trdovratno je stikala po bežeči pokrajini, da sem lahko v miru opazoval njen fino rezani profil, za katerega sem bil prepričan, da je slovanski. A kaj je pomagalo, ko pa je trmast molk zabetoniral kupe. Tišina je kljub drdranju vlaka že neznosno naraščala. Dokler... dokler sopotnice ni nenadoma stresel glasen zadrževan smeh in se je napol sramežljivo, napol prevzetno bliskovito obrnila k meni.

“Zakaj se smejite?” sem samohotno prelomil objubo.

“Ma tako. Ker ste smešni...”

“Jaz sem Vlado.”

“Ma znam, daj!”

“Colpo di?”

“Fulmine! Ma se ne trudi! Inutile.”

Močan pisk je prerezal pogovor in ga vrgel na drugi tir.

“Prestranek. Gremo mimo. V Postojno,” sem dehnil brezvoljno.

“Prestranek, spet tako smešno ime.”

“Prestranek! Tebi je vse smešno. A te lahko nekaj resnega vprašam? Kako da taka mična gospodična ne potuje s kakim moškim spremstvom?”

“No in kako to, da je tako zgovoren mlad moški kar sam?”

“Iščem kako tako očarljivo, kot si ti. - Pa tri leta zapored sem bil po več mesecev na specializaciji v Angliji, na Bavarskem in nazadnje v Rusiji. Tam so šele vele mojstri za obnavljanje umetnin. Samo denarja nimajo.”

“No, lepe priložnosti si imel.”

“Najlepša priložnost je Slovenka.”

“Važno je, da se dva razumeta.”

“Kako se lahko razumeta, če govorita vsak svoj jezik!? Pa potem otroci, kako naj govorijo?”

“Oba jezika.”

“Se lepo sliši. Pa bi ti naučila otroke slovensko, če bi se poročila z Italijanom in živela v Italiji?”

“Odvisno. Ma pravzaprav... to je težko vprašanje. Nisem razmišljala. Comunque je dobro, če človek zna več jezikov.”

V pogovor se je vrnil postanek v Postojni. Pričakovati je bilo, da dobiva družbo. Kakor bi se sopotnica bala, da kmalu ne bova več sama, je zadroblela o tem, zakaj še nima družine. Ne da se ji ne bi mudilo. Bil bi že čas, poslušati od vseh svojih sorodnikov. Bila pa je slaba in je že mislila, da bo zamudila vse. Kar nekaj časa - pa še tako kratek čas je za vsako punco predolg - je nosila ortopedski steznik zaradi skolioze. Pa ni dosti pomagalo. Ker ga zaradi sramu in nečimrnosti ni nosila redno, je bila potrebna operacija. Nato pa zdravljenje; najprej bolnišnica, potem toplice. Zdaj je v redu, razen kadar se nanaglo slabša vreme. In nanaglo so se odprla vrata, skozi njo je pomolela glavo suha ženska in ostro brez pozdrava vprašala, če je prosto. Še preden sem zajel sapo, da bi ji odgovoril, se je izza nje že zaslišal negodujoči bas:

“Ne tja, vidiš, da sta parček. Greva naprej!”

In so vrata zadrlesknila. Usojeno nama je bilo, da sva ostala sama. Do naslednje, zadnje postaje. Ni bilo mogoče razpoznati, ali ji je tako prav ali ji je vseeno. Zaprotil sem jo za telefonsko številko. Obotavljala se je, češ da nima smisla. Bala se je, da ji ne bi težil. Objubil sem, da jo bom klical manj kot dvakrat na dan. Šele ko sem ji pojasnil, da jo lahko tako ali tako poiščem, ker sem ji pojasnil, da jo lahko tako ali tako poiščem, ker sem ji pojasnil, da jo lahko tako ali tako poiščem, je s skrušenim smehljajem izbrskala posetnico. Z zanimanjem sem jo sprejel. Na njej je pisalo LOREDANA GUSOLA. V vratu me je rahlo zadrgnila osuplost.

“A veš, da imaš slovenski priimek?”

“Ma che scherzi!”

“Seveda imaš! Samo da je poitalijančen. To vem stoodstotno. Pazi, moja babica po materini strani se je namreč pisala Guzelj in to pride iz stare slovenske besede guza, kar bi danes med drugim pomenilo guba ali tudi vraska, brazgotina. Skratka, guzelj so prvotno poimenovali zgubane ali brazgotinastega človeka.

V slovenska obzorja in čez...

Mogoče vas bo zanimalo zvedeti, da...

- da je Tito imel v svojih fantazijah izdelavo “jugoslovanske” atomske bombe, za katero naj bi se angažirali nuklearni inštituti v Ljubljani, Zagrebu in Beogradu, potrebni uran pa naj bi dobivali v Poljanski dolini na Gorenjskem...
- da je po raziskavi Mediane Ognjišče najbolj bran slovenski mesečnik z najširšim krogom 410.000 in najožjim krogom 268.000 bralcev...
- da po presojah živi danes na ozemlju Slovenije približno 300 medvedov, 100 volkov in 80 risov...
- da je znani slovenski skladatelj Primož Ramovš pred infarktom izročil ženi skladbo, ki jo je skomponiral za svoj pogreb...
- da Selška dolina na Gorenjskem, ki je tudi v verskem oziru cvetoča, izkazuje natalitetni indeks, ki je višji od slovenskega povprečja...
- da so v Pokrajinskem muzeju v Murski Soboti začeli po dogovoru z Judovsko skupnostjo Slovenije zbirati muzealije za bodoči judovski muzej (pred vojno je namreč živelo v Prekmurju mnogo Judov)...
- da so na letošnjo Svečnico na 800 trtah v vinogradu Radgonskih goric na Janževem vrhu obrali grozdje sorte Chardonnay...
- da danes v Sloveniji Jehove priče (jehovci) štejejo 1900 pripadnikov...
- da bi v letošnjem letu praznovali stoletnico, ko bi še živeli, številni slovenski kulturni delavci, med njimi na primer slikar in grafik Božidar Jakac, univerzitetni profesor pravo-znanstva dr. Viktor Korošec, mladinski pisatelj Mirko Kunčič, kirurg dr. Božidar Lavrič, pisatelj Jan Plestenjak, paleontolog dr. Ivan Rakovec, slavist dr. Anton Slodnjak, skladatelj Matija Tomc...
- da je guverner ameriške države Illinois Jim Edgar razglasil 17. oktober 1998 za slovenski dan neodvisnosti v državi Illinois, in to ob praznovanju 48. obletnice slovenskega radijskega programa na območju Chicaga...
- da je nemška avtomobilska tovarna Opel, ki je leta 1899 začela s svojo avtomobilsko proizvodnjo, v sto letih izdelala več kot 50 milijonov vozil...

No in ta moja stara mama, seveda je bila zgubana, je imela daljnje sorodstvo v slovenski vasi, ki pa je že dolgo pod Italijo. Vas se zdaj imenuje Cicigolis, prej pa so to bile Ščigle pri Podbonescu, če veš, kje je to. Tisti njeni sorodniki so se pa vsi pisali Gusola. Vem, zanesljivo, ker smo to raziskovali in bili tam. Torej lahko poveš očetu, da je iz Beneške Slovenije.”

“Ma daj, mi preni in giro te! Češ reči, da sva v sorodu!”

“Vsi Slovenci smo v sorodu.”

“Ma s čim se ti ne ukvarjaš!”

“Čudno, da tebe to ne zanima.”

Spet si je pomagala z oknom. Vlak pa je speljal, naju še zadnjič popeljal. Namesto da bi si v teh minutah še kaj rekla, je med naju spet padel nerazumen molk. Vse je šlo tako nepričakovano in hitro. Pa tudi nerodno. A iskra, se mi je zdelo, je kljub temu preskočila in je začelo tleti. Brezumno sem iskal besede, da bi ne bile besede slovesa. Vlak pa je že začel ustavljati, usodni Rakek se je približal.

“Povej še kaj” sem izustil nedomiselno.

“Ora mai, se moram pripraviti, da grem dol,” je dejala še proti oknu, nato pa vstala, da mi je pogled zdrsnil po njeni vitkosti, njeni celosti. “Ben, Vlado, ne? Me je veselilo. Je bilo zabavno in je vožnja hitro minila. Samo da me zdaj ta moj voznik najde. Ker poznal me bo samo po obleki. Adijo!”

“Loredana! Pozabila si si skrajšati obleko! Loredana... I love you!”

“Ciao!”

Bil sem v znanem stanju, ko človek gleda, pa ne vidi in ko vidi, ne da bi gledal. Sredi morja negotovosti se je pozibal rešilni čoln, posetnica. Popkovnica, po kateri je dotekalo vsaj malo blažila na nenadno, sicer plitvo srčno rano. Bežno znanko pa sem sklenil prej presenetiti. Še isti dan, ko sva se srečala, sem na prej ogledanem kraju odkupil staro bidermajersko ogledalo, devetdesetkrat petinšestdeset centimetrov, potrebno obnove. Zrcalo samo je bilo iz brušenega stekla, izvrstno ohranjeno, bržda zamenjano v poznejšem času. Ves sobotni večer in skoraj vso noč sem obnavljal in v nedeljo se je okvir že sveže zlatil. Naslednji teden sem ogledalo odpeljal na Kras, kjer smo nadaljevali z obnavljanjem cerkvene opreme. Loredana sem poklical po žepnem telefonu že kar prvi dan.

“Pridi se pogledat v zrcalo, kako si lepa!”

Ona pa se je komaj spomnila, s kom govori. Ali pa je bila le znana igra, ki bi jo morda v drugačnih okoliščinah, ko bi normalno videl, spregledal. Opisal sem pot, ki ni bila tako daleč od njenega kraja, in začel pritiskati, naj me med tednom obiše v vasi, kjer sem delal - seveda zaradi ogledala, ne zaradi mene. Izgovarjala se je, da je zaposlena. Toda čez nekaj dni je v tihem deževnem popoldnevu k cerkvi pribrnel avto. Sladko me je dregnilo v srcu in skoraj sem se opotekel

na odru. Pripeljala se je ženska radovednost. Vendar se je najprej razgledala po cerkvi. Pravkar smo namreč vstavljali lepo obnovljeno soho sv. Mavra v skrajno levo vdolbino poznobaročnega krilnega oltarja in se trudili, da ne bi pri nameščanju kam sunili in poškodovali putta, nasajenega na figuralni konzoli prav tesno nad svetnikovo glavo. Kip sem varno pritrdil na podstavek in, lahko bi rekel, na hrbtu zaznal, kako pozorno, s kakšnim odobravanjem me dekle opazuje.

“Kako bo zdaj lepo! Kaj vse ti znaš!”

“To še gre. Teže je onim, ki restavrirajo freske, posebno še kupolne poslikave ali pa drobne stropne medaljone in štukature. Tisti morajo ležati na odrih, jaz vsaj stojim.”

Za ogledalo pa ni vprašala. Zato sem jo zmagoslavno popeljal v zakristijo, ga brez besed vzel v roke, odvil in ji ga podržal pred obrazom. Njen počasi rojevajoči se smehljaj ob samohotni prevzetnosti je zasenčil lepoto ogledala. Mahoma, ne da bi se zavedal, je smuknila k meni in me rahlo poljubila. Toda ogledala ni hotela vzeti, ker da bi jo preveč zavezalo.

Preden so mi z Zavoda za spomeniško varstvo dodelili drugo delo, sta minila še dva kraška tedna in posrečilo se mi je prepričati Loredano, da me je še obiskala. Nenadoma tolikokrat v Sloveniji. Češ da se prihaja gledat v ogledalo. Ob zadnjem prihodu sem ji ga končno uspel prodati. Zaračunal sem ji pot v Kamnik. Na plačilo računa pa je bilo treba dolgo čakati in vmes so ga morali kar izdatno izterjevati moji telefoni. A ko se je veliki dan vendarle zgodil, smo jo sprejeli kot kraljično. Razkazal sem ji tudi delavnico, ki naj bi postala moje delovišče, ko bi pustil službo, ona pa v njej moja šefica, knjigovodkinja, računovodkinja... V tako zanko pa se ni hotela spustiti. Takrat, skoraj užaljeno, ne.

Toda restavracija je poklic, ki med drugim zahteva tudi veliko potrpežljivost. Ta božja mast je podmazala čudno zavrte ležaje zavesti in samozavesti. Zaradi posebnih okoliščin in vpliva okolja pa so se obnovitvena dela še precej zavlekla. To se dogaja pri obnavljanju zelo poškodovanih umetnin, katerih prvotni sijaj je zob časa že skoraj zabrisal. Pa vendar se da z znanjem in, kot sem rekel, s potrpljenjem vse vzpostaviti v prvotno stanje. Tako je tudi napočilo skoraj pomladno februarsko jutro, ko sem se končno mogel postaviti pred okence na občinskem uradu.

“Trenutek... Aha, sem že našla; vaša vloga je v redu. Torej, gospod, ker ste prijavljeni v tej občini, ne potrebujete nobenih dokumentov. Čakajte, samo... aha, vi prijavljate oba. Torej je treba še izpisek iz rojstne matične knjige, samski list, če nevesta še ni bila poročena, potni list in potrdilo, da po predpisih države Italije ni zakonskih zadržkov za sklenitev zakonske zveze v državi Sloveniji. Dokumenti razen potne listine od izdaje do poroke ne smejo biti starejši od šest mesecev.”

“Aha, hvala. Ne bodo.”

Tovarna

Leda Dobrinja

Pot, ki deli vas na dvoje, ima dva izhoda. Eden vodi proti mestom, drugi pa se nadaljuje proti vrhu. Ob dvigu na visoko ravan pogled zaplava po gričih in se ustavi na Slavniku. Nato se spusti v morje. Ob postanku prevzame človeka občutek svobode. In neka gotovost. To tu je vse, kar je. Tu smo na strehi.

Danes se ne bomo sprehajali po vrhu. Sledili bomo pogledu, ki se sklanja nizko ob morju in tipali za mejami mesta. Nekdanji otok se je spojil s kopnom in se širi čez močvirje. In sredi varnostnega območja, ki deli otok od hribov, se v belo apatijo pogreza pravokotnik.

Njegovi robovi so do blizu nekako prirezani in če bi jih gledali od spodaj navzgor, bi nemara pomislili, da vidimo velike, navzgor obrnjene naborke. In nemara bi v belini nove stavbe te prepolovljene kapce videli kot čipko. Od zgoraj pa pomislimo na otopeli predmet. Iz zelene vlage polj in vinogradov se vse bolj utaplja med stavbe. Tovarna Tomos je to in njena streha, ki je začuda oblikovana tako, kot bi se velikanska hala zaključila v vrsto postavljene podolgovate polkrožne grede.

O tej strehi, o tem vrhu naporov neke skupne borbe za boljše življenje, bom danes govorila. Ta nov zaključek stavbe je bil trenutek upanja Istranov. Je bil nova svoboda, ki jo je prinesla vest o tovarni. Tako kot je bila čudno prirezana streha, tako so bile prirezane obljube, ki so prihajale na hribe. In bili so zamolčani prigovori starih in na koncu je bilo prirezano upanje na veliko življenje.

V mojem življenju je bila tovarna, neimenovana, prisotna od vedno. Pravzaprav sva se rodili ob istem času, prav tedaj, ko je nona pripravila voz in se odselila k mestu. In ko smo se prvič popeljali k njej na vešpi v času prvih češenj, sem jo nemara zaznala. Pa sem v močvirje sama sestopila z avtobusom po vanganelški dolini in se mi je na pot postavila že pred mostom na štacjonu. Obšla sem jo, najprej ob njenem desnem robu, nato na levi ob kanalu, obrobljenem s paludom. Pot do nonine hišice nad zaprtim rokavom doline pa sem nadaljevala po prašni cesti mimo odkupne postaje, kjer so kmetje prodajali zgodnje pridelke.

Do tja so me spremljale lesene barake gradbincev. Nato sem nastajajoče industrijske obrate v predmestju zapustila preko mosta. Blatna ali prašna pot se je nadaljevala mimo mogočne kmečke hiše, kjer so živeli priseljenci iz hrvaške Istre. Dalje na drugi strani ceste med vinogradi je stala poljska hiša, last italijanskih

staroselcev. Tej so na drugi strani spet sledili Istrani, pa naši Bošterani, v bregu nad nonino hišo pa Zorzeti.

Starejši člani italijanske družine se nikoli niso naučili govoriti slovensko. Bili so zadnji, ki so vztrajali na zemlji, trdi, neuklonljivi. In zaprto so gledali prihajanje Istranov in kmalu Slavoncev, Hrvatov in drugih slovanskih bratov, ki smo jih vse spravili pod naziv Bosanci. In vsi skupaj so vztrajali tam nad plodno dolino, polno izvirov brez elektrike, vode in ceste. Šele pozno so jim naredili asfalt, po kosih. Najprej do gradbišča, kjer se je vinograd nad potokom umaknil samskemu domu za gradbince z juga. Kmalu za njim se je kamnita hiška prvih Italijanov začela spreminjati v sodobno gradnjo, malo vilo. Spodaj v dolini je začel rasti Olmo. In ko je bil ta zgrajen, so pot potegnili do konca doline. To je bil čas, ko so se Italijani že izselili in čas, ko se je začel širiti strah pred Bosanci.

Ob vračanju sta ded in babica pripovedovala čudne zgodbe o prihajajočem ljudstvu z Balkana. Malo bitje, nona, je netilo mojo domišljijo z zgodbo o deklici mojih let, ki se je ob mraku vračala z očetom iz mesta, z denarjem, ki ga je zadruga plačala za zgodnje pridelke. In sta šla po blatni poti ob kanalu in se je nenadoma pokazala mračna postava, ki je izvlekla nož in zahtevala izkupiček dneva. V moji domišljiji je nož zadobil svetleče se rezilo, ko ga je mračni mož izvlekel izza suknjiča in ga molil nekam proti njima. Kot da je ta srh, ki nas je navdal, zamenjal mlazenje, ki ga je po hrbtu pognalo pripovedovanje o srečanju z orkom, je stereotip o nožih in nasilnih bratih z juga prepredel hribovsko prebivalstvo. S tem strahom in radovednostjo se je napolnila dolina, polna izvirov. In ob tem so nastajale spremembe tudi na hribu.

In ko sem se prebujala v mali hišici gor pod bržino, so bila jutra drugačna kot zgoraj. Votel lajež, ki je prihajal izpred domačije više v bregu je prinašal nek hlad v dolino. Psa v bregu pa je spremljal v jutrih še nek šum. Pritajeno bobotanje, grmenje, kot oddaljeno brnenje se je v jutrih širil hrup in izpuhtel z roso v dopoldansko vročino. In ko sem zavila za hišo na vzpetinico razpadajočega laporja, sva se z nonoto usedla in gledala proti štacjonu. Tam je stal Tomos.

S tiste točke sem ga videla najlepše. Pred mano je stal dolg kvader s streho, razrezano in polkrožno padajočo v zgradbo. In nisem mogla razumeti teh zarez na strehi. Ne kako so jo uspeli narediti in ne tega, zakaj je streha tovarne taka. A največje vprašanje je ostalo

za vedno uganka: je lahko stavba tovarna, če nima prirezane strehe? In kasneje sem videla mnoge tovarne. Brez teh narobe obrnjenih in prirezanih kapcev, štrlečih v nebo, nobena stavba na svetu, še tako velika, razkošna in v nadstropjih, ni mogla pridobiti statusa tovarne.

In vedno je bila tovarna velikanski hreščeči tujek na poti od mesta v hribe. In to prašno brnenje, ki je spremljalo pasji lajež, tujost, ki se je širila iz vale od Tomosa, se ni moglo otopliti in se je z vsakim stikom, ki sem ga imela s tovarno, še poglobljalo.

Tovarna je postala del življenja mnogo prej, preden sem prvič stopila na našo streho na Vardi in preden sem jo prvič videla v resnici. Fantje in možje so zapuščali njive in odhajali delat v Tomos. S tem je postala del mene. Z velikim spoštovanjem sem gledala mladince, vesele in polne življenja, ki so odhajali na delo. Vstajali so ob štirih, da so prišli na avtobus na sosednjem centru. In neko pričakovanje, elektrika se je naselila med mlade, ko so hodili po Bardinah proti vasi. Bila jih je cela gruča in so se razgovorili in se zafrkavali.

S Tomosom je bil povezan svet in mladost in veseleje fantov, ki so ob nedeljah hodili na ples. V nedeljo popoldne, proti večeru, bila sem premajhna, da bi bila

posvečena v te obrede, so se pripravljali za ples. Fantje so si premazali lase z bliljantino, dekleta pa so si za vsak ples nabavila novo obleko. Pred plesom so se zbrali v skupino in peli. In od tedaj se spomnim prvih slovenskih popevk, Bele ladje na morju so peli. Stare italijanske pesmi so nadomestile bolj poskočne in odločne, Non kapito, non kapito in kdaj pa kdaj se je s hriba razlegala pesem Za tvoje bijelo lice. In nek optimizem je vel, ko so odhajali na ples in nato spet na delo in kmalu so se rodili prvi Tomosovi otroci.

In potem je s to mladino prišel v vas prvi moped. Vsi fantje so ga želeli imeti. Po dva in dva sta se peljala na njem ali pa je zadaj z nogami, prekrižanimi eno čez drugo, kot smo videli v fotoromacih, sedelo dekle v obleki, sešiti po zadnji modi. In kmalu, ko je prišel Tomos v krizo in ni imel denarja za plače, so delavcem namesto plače delili mopede in tedaj jih je v vas prišlo še več. In tedaj so se po belih cestah vozili z mopedi. Matere in dekleta so opazovala, kdaj se bo v Stranah pokazala črna pika, ki se bo kot obad pomikala proti odcepu za Rokavo.

Za našo družino je bil Tomos prekletstvo. Mogoče zaradi tega, ker se je oče tako upiral in ni hotel zapusti-

pod črto

Zgovorna primerjava

Tržaški italijanski dnevnik je sredi zime objavil dokaj odmevne izvlečke dosjejev sodnih preiskav glede ilegalnih dejanj ob vzhodni italijanski meji v času hladne vojne, ko je bilo tržaško vprašanje še daleč od rešitve. Šlo je za združevanje v skupine, ki so bile pripravljane z orožjem v roki upreti se grozeči komunistični nevarnosti. Toda ta nevarnost je bila tudi pretveza za rimsko spodbujanje nacionalističnih stremeljenj in ekscesov, ki z obrambo zahodne demokracije niso imeli nobenega opravka. Še predbro poznamo, kakšno vlogo so te vojaško organizirane skupine odigrale v Benečiji, saj o tem imamo celo knjigo. Tudi to, kako so italijanski krogi organizirali svoj "odpor" na Tržaškem z izjemno bogatimi sredstvi v denarju, je bilo več ali manj znano, čeprav je malokdo med nami sistematično obravnaval dostopne dokumente. Malodane vse je bilo več ali manj ilegalno financirano, od strank do kulture, od tiska do športa. Objavljeni

podatki (sodniki imajo v rokah verjetno še marsikaj drugega, saj sumijo, da se je kdo s to "pomočjo" tudi osebno okoristil) pa osvetljujejo tudi vojaške vidike takratnih italijanskih pogledov na tržaško vprašanje. Izkoristili so najrazličnejša sredstva za tihotapljenje orožja v Trst in veliko ljudi so usposabljali na pravih vojaških vajah. To se pravi, da so se pripravljali tudi na pravi spopad, da obvarujejo vzhodno mejo. To je bila zavestna in načrtna odločitev porojena v rimskih glavah in med prenapetosti pri nas v prvem povojnem obdobju, kakor da jim ni bilo dovolj gorja v drugi svetovni vojni. Zdaj pa se čudijo Bosni in Kosovu.

Spodobilo bi se, da bi nekoliko bolje raziskali ozadja teh dogodkov, če ne drugega zato, ker bi se morda od tega tudi nekoliko podučili. Objava dosjejev v naši skupnosti skoro ni odmevala, niti glasnih komentarjev ni spodbudila, kaj šele zgražanja. Imena tistih, ki so bili vpleteni, bi morala to nesporno spodbujati, če je res, da je tak mednarodno pomemben komunistični veljak kot je bil Vidali hodil k škofu

Santinu na priprave skupne strategije. Morda smo prav s temi podatki dobili potrditev suma, da nismo bili dorasel nasprotnik in da je bitka za Trst od vsega začetka izgubljena. Morda gre tu tudi za slabo vest. Naravnost vsiljuje se primerjava med takratnim italijanskim nastopanjem na eni strani, ter slovenskim, oziroma jugoslovanskim na drugi. Pri tem ne mislimo toliko na denarna in materialna sredstva, s katerimi je Italija vzdrževala bolj živo italijanstvo Trsta, kolikor na enostnost temeljnih stališč italijanskih odgovornih dejavnikov za ubranitev mesta pred "slovansko" nevarnostjo. V to svojo širokopotežno in daljnosežno akcijo so vključili vse, od komunistov, katoličanov in bivših ter novih fašistov in vsi ti so sodelovali, celo ne glede na to, kako so se obnašali med vojno. Mi pa smo se delili na rdeče in bele in trošili energije in sredstva za ideološki in politični boj. Zdaj, po petdesetih letih, pa smo politično še bolj razcepljeni in celo neenotni glede zakonske zaščite naše manjšine. Kdaj se bomo naučili?

ti njive in iti v tovarno. Ko več ni zmoget sam opravljati živino in zemljo in je preklel zemljo in tistega, ki jo je naredil, ko jo je popljuval, da bi sebe prepričal, da se ne bo vrnil, so mu v Tomosu ponudili najslabša dela. Prvič je šel, ko sem bila še čisto majhna. Očetu je mama vsak večer pripravila vrček z marendo. V Trstu je kupila modro ovalno posodo z vložkom. Spodaj mu je dala juho ali mineštro in v nastavku zgoraj še kaj za šuštanco, da bi denar od plače prišel nedotaknjen v hišo. In za mene je to trenutek sanj in upanja, da več ne bomo priklenjeni na zemljo. Pa so dela padla še težje. Popoldne smo morali opraviti delo, ki ga je terjala zemlja in ga mama ni zmogla opraviti dopoldne.

Oče pa iz dela ni prihajal vesel kot drugi fantje in moški. Resen, nezadovoljen in molčeč je bil, bolje rečeno zagrenjen se je pomikal ob štirih popoldne po Bardinah proti vasi. Zmigoval je z glavo in godrnjal. In po desetih mesecih je delo pustil.

Nato je spet kupil junčke in nasadil pomidore in se vrget v posel na zemlji. Vozili smo jih z vozom na odkupno postajo in tudi tam je godrnjal. In preklinjanje je pustil za nas in za njivo. Imeli smo pozne pridelke in nikoli jih nismo uspeli obdelati pravilno, jih privezati in zalivati, da bi bili dovolj za boljše klase. In to očeto-vo preklinjanje se je kot urok, črni oblak prisesalo na našo družino. In je oče spet preklel zemljo in odkup, prodal junčke in šel spet v Tomos.

In tudi tedaj ni imel sreče. Spet so ga dali v kalilnico. V prahu so delavci vdihovali umazanijo, zjutraj, popoldne in ponoči. In domov je prinašal devet, deset, tisoč dinarjev. Bilo je malo. In zmigoval je z glavo, ko je nas vozil na polja in godrnjal, eh, ne bo šlo, to ne bo šlo. In potem po par mesecih se je za vedno poslovil od Tomosa. Kasneje je šel še enkrat delat, tokrat v drugo tovarno in tam dočakal pokojnino.

Moje ceste pa so me šele imele pripeljati v tovarno. Štipendijo mi je dal Tomos. Bilo mi je nekako daveče in kot bi se zapisala nečemu, kar nisem želela, sem jo sprejela in že prvo leto prakse zakorakala za ograjo na dvorišče tovarne. V tesnobi zaprtosti, v brnenju, mastnem prahu, ki je padal na cesto in fasade, sem srečala tam svoje ljudi. Večinoma so bili za trakom, v montaži, pločevinarni, pakirnici. Najboljši so bili v orodjarni. In najbolj prekleti so bili v kalilnici. Delavci so bili veseli in šalili so se, ko so se v sprevodu valili proti menzi.

In tam sem srečala Slovence, a število mojih ljudi se je vedno bolj izenačevalo z južnjaki. In vedno mi je nekaj govorilo, da so moji ljudje drugačni od drugih. Pri njih nisem zaznala svobode, pravice, da bi si dopustili, da je tovarna njihova. Saj so se šalili, kričali so in se obmetavali z drobnimi delci. A meni se je zdelo, da je njihov glas tih in da vijaki, ki so leteli po zraku, prihajajo s strani, kjer ni bilo Istranov. Najsi, da so bili veseli ali ne, z mano je hodilo godrnjanje očeta. Eh, to ne bo šlo, to ne bo šlo.

In je prišel štrajk, vse je vršalo in ljudje so zaživeli v nekem navdušenju. Zavel je odprt zrak in energije ljudi so se sprostile v protestu. Vodstvo je tekalo resno z mapami pod roko. Delavci pa so podajali svoje zahteve v menzi ali zarečeno posedali pred tovarno. In med tistimi, ki so podajali zahteve, nisem videla naših. In tam sem srečala tiste ljudi, ki so odšli v mesto, preden sem jih spoznala. In so sedaj prebivali v Šalari, v Olmu in so imeli stanovanje in se niso lomili po zemlji. Bili so kot mali gospodi, je govoril moj oče. A imeli so nekam bledikavo kožo, ko so se sprehajali do bifeja.

Moja kri, moji ljudje, ki so tako veseli kričali z enega konca drugemu po hribu, ki so peli v procesijah na ples, so bili sedaj nekam zadaj, ponižni. Dekleta v upravi so bila ravno tako lepa, lepe frizure so si stopirale in obleke so si sešile. A polnost glasov naših je stala nekje zastrta in barve so ostale na rožah kril, ki so jih nabrale v pasu. In delale so tudi na prvih računalnikih, v inštitutu. A med njimi je bil le eden, ki je nosil inženirske karte. In ta je imel zares prefinjen izraz in je lepo pozdravil kolege. A v njegovem glasu ni bilo polnosti glasu tistih, ki so ostali pri traku.

In je bil v vodstvu tudi nekdo z naših hribov. Zares je prišel v vodstvo direktno iz šole. Brez vseh kolobocij se je priključil in bil že na sestankih, novi obrati so se odpirali v Subotici, Buzetu, pa v Gani. In smo res imeli Istrani vodilno osebo. In nekega dne mi reče ženska: Eh, ta... ta ne zna deliti niti z dva. Vedno deli vse samo z ena. Vedno misli le nase. Tako mi reče, kajti nikoli ni potegnil s svojim ljudstvom.

In je iz Tomosa prišel svojevrstni humor, ko se najbolj mudi, je še en teden časa, je govoril moj sodelavec. Vsi smo vedeli, da je treba biti malo filozof, da razumeš sklepe. In je ostro gledal direktor, ko je propadlo podjetje na jugu, da kdo ne bi pogreval zadeve. In je iz Tomosa šel kup funkcionarjev, tovarna za politične delavce so rekli Tomosu in ti so zasedli pomembne funkcije v občinski upravi. In so orodjarji naredili še višje šole in zasedli druga mesta in na njihovo mesto so prišli novi. In so hodili avtobusi novih delavcev iz Bosne. In moj sodelavec, Istran, je zmajeval z glavo. In godrnjal, godrnjal. Kasneje je on bil med prvimi, ki so šli na cesto.

In so šli na cesto še mnogi. Zdaj gledam sliko z mopedi v polkrogu, ko so prejeli moped namesto plače. In s sliko Tomosa so tisti, ki jih ni več, naš Germano in Erminjo in mnogi drugi. In slika ostane, ko postopoma izginjajo deli tovarne za ogrado v tuje roke. In ko je na parkirišču nastalo velikansko trgovsko središče, moderno, stotih firm z angleškimi in italijanskimi nazivi.

Naš hrib ostaja in vrh nad njim obvladuje okolje. Ljudje v avtomobilih ali v večernem sprehodu se povzpnejo in se zagledajo proti morju, na združbo stavb, luko in nebotičnik sredi mesta. Spet smo tu, sklanjajoč se k zemlji in upirajoč pogled nebu. Oči zanaša na razdalje proti Trstu.

I. nagrada na literarnem natečaju Mladike

ROJSTVO PESMI

Besede prebijajo zvočni zid
tišine.
Se spajajo na robovih
gladine
divjih voda srca
in se igrajo in trepetajo
in spuščajo daleč do
dna.
Tok misli potegne jih v svoj
objem
jim doda košček
neba
in jih naplavi med
včeraj in jutri
v zdaj
ki trenutek živi...

KO SE ZAVEM

Ko se zavem neponovljivosti
svojega rojstva in smrti
in se zavem minljivosti
tistega časa vmes
ki uhaja vsak dan
kot voda med prsti -
prosim življenje
če moreš še danes
napolni me s svojo močjo
da dala bom tudi drugim to
kar zadržujem v sebi kot jez.
Da bom takrat ko popusti
in se razlije v večno modrino
mirna poslednjič šla čez...

IZVIRNI GREH

Če ne bi tisti davni
rajski dan
zagledala drevesa Eva
in malce plaho
a s slastjo
ugriznila v jabolko spoznanj
potem bilo bi vse drugače.
A ker je jabolka okus

poniknil tudi v moje gene
vem kdo seje dobro
in kdo slabo seme.
Vse znam ločiti.
Vse jasno v mojih je očeh.

In - hvala Eva
da storila si
izvirni greh...

ODHODI

Zelen list,
ki vztraja vetru navkljub
na drevesu
rumen,
ki pada nerad
v jesenskem vrtnčastem plesu
in rjav,
ki je na tleh v usodo vdan
in mu je vseeno.

Vsi so bili
v neki davni pomladi
iste krošnje zelene preproga.

Zakaj nekaterim je prej kakor drugim
določena ura odhoda?

MOLITEV

Zdaj bodi košček kruha
dlan ki se odpre v pozdrav
in poboža.
Topel žarek ki obsije
in pogreje tiste
ki jih strah duši
in so sami prazni
in brez sonca
in ne vidijo poti.
Zdaj bodi kruh
ne kamen.
Zdaj
ne ob smrtni uri.
Takrat bo že prepozno.
Amen.

SINU I.

Na omari so igrače:
tvoja muca, slon in račka
iz frotirja,
plišasti medvedek,
ladje iz papirja.
Nanje pa neslišno,
neizbežno
seda
prah.

Ker ti si velik že
in te ni strah
temne sobe, ne noči,
ne zlobne čarovnice,
ki v pravljici živi.
Nad zvezkom sklonjen
me sprašuješ:
Kakšne stavke naj napišem
iz besed: minevanje
otročstvo in
spomin?

Jaz se nasmehnem
in si rečem:
o prosim, ne odrasti še,
moj sin...

SINU II.

Majhne skrivnosti
skrivaš pred mano
in mi zapiraš vrata
v svoj svet.
Velik si v njem in odrasel,
ne potrebuješ več
mojih besed.
A včasih le
ozreš se še,
vrata pripreš,
da vstopim
in mi dovoliš,
da te poboža
mamina roka.
Daj, da še nekaj časa
v tebi gledam
majhnega otroka...

Tigrovec in padalec (IV. del)

Ivo Jevnikar

V tej številki se končuje objava zapisnika o zaslišanju koroškega tigrovca in padalca iz Afrike Alojza Kneza dne 25. oktobra 1944 pred III. sekcijo Ozne pri IX. korpusu v Trnovskem gozdu. Poleg tega je tu nekaj podatkov o nadaljnji Knezovi življenjski poti.

V prejšnji številki je bil objavljen del zapisnika, ki govori o stikih z angleškim majorjem Watsonom in o tragični smrti žene Marije Mrak.

Zadali smo mu vprašanje, da naj nam prikaže, kaj je dobrega napravil za narodno osvobodilno gibanje. Knez je izjavil sledeče: Miniral je progo v Kanalu, v Logu pri Avčah in uničil lokomotivo. Akcije je vodil Cvetko Šuligoj,⁽³⁹⁾ sam pa je miniral s 7-8 kg plastika. Sodelovalo je šest tovarišev. Čez 8 dni so uničili lokomotivo v Avčah. Pri akciji so sodelovali Roman, Milan, Darko, on pa je bil z ostalimi tovariši oborožen s pištolo in puško na položaju. Nato so ponovno šli v Log in z uspehom minirali vlak. Nato je šel proti Pivki na Ponikve radi vožnje vlakov. Takrat pa se je zgodil primer, katerega smo že navedli, ko je padel v zasedo pri Vratih nad Slapom, ko je bila ubita njegova žena. Odpeljan je bil v bolnico in prišel nekako 5. t.m. nazaj v minerski vod.

Nato mu je bilo zadano vprašanje, kako on gleda na zaveznike, Anglijo in Ameriko, in na zaveznike sploh. Izjavil je, da Angleži izkoriščajo, ker pošiljajo

venomer tuje narode naprej v borbo. Izrazil je, da so Angleži neiskreni, ker vlada imperialistična diktatura.

Na vprašanje, zakaj so Angleži slabi zavezniki, je odgovoril, da če bi bili dobri, bi nudili vso pomoč, a gledajo pa le za svoje interese. Pravil je tudi, da ni angleški interes uničenje Nemčije, ker so jo ob Hitlerjevem nastopu podpirali. Izjavil je, da je bil on pri Angležih revež, čeprav pri njih ne igra vloge denar. Izjavil je tudi, da če bi bili resnični zavezniki, bi nam pošiljali mnogo več orožja kakor sicer. Na našo pripombo, da so ga zavezniki, Anglija in Amerika, do sedaj poslali več kakor pa Sovjetska zveza, je priznal, da je to res. Nadalje je Knez izrazil, da anglo-ameriška demokracija ni dobra, ker ne vladata delavec in kmet, marveč vlada kapital. Pojasnili smo mu, da se mi borimo za najširšo demokracijo. On je izjavil, da je za diktaturo delavcev in kmetov, in ne za

demokracijo. Na vprašanje, zakaj se ni oprijel v svoji preteklosti kake druge službe, in ne špijonaže, je rekel, da ni bil špijon, marveč le saboter. Prašali smo ga tudi, če pozna Čermelja,⁽⁴⁰⁾ rekel je, da ne, pač pa da je slišal ime od Dolenc Jožeta še v Egiptu.

Zadali smo mu vprašanje, kakšne naloge ima Rado,⁽⁴¹⁾ ki je pri angleški misiji IX. korpusa. Izjavil je, da ne ve, da je bil z njim malokrat. Najbolj se je poznal s padalcem Milošem in Francijem.⁽⁴²⁾ Nadalje je povedal, da je hodila njegova žena v Gorico po material za tehniko.

Rado Semolič na padalskih vajah ob Sueškem prekopu.

Nekateri izmed padalcev, ki se omenjajo v zapisniku, na skupinski sliki Rudolfove skupine leta 1942. Sedijo od leve: prof. Ivan Rudolf, kapetan ISLD Desmond Lacy Clark, še en britanski vojak; stojijo od leve: Alojz Širca, Miro Križmančič, poljski narednik Allen Zabljudovsky, Alojz Sivec, Venceslav Ferjančič, Rado Semolič, Anton Božnar.

Rekel je, da Watson zato hodi k Otiliji, ker je "luštna punca". Knez se je pokazal zelo zakrknjenega, ko ni hotel poznati imenoma majorja Watsona, niti ga ni hotel popisati. Delal se je, kot bi ga nikoli ne videl.

Julija meseca je dobil pismo v bolnico, ki se je nanašalo na denar, radi česar bi moral urediti na angleški misiji. Pismo mu je prinesla tovarišica Julija, šivilja v okrevališču št.

1, na njegov dom k Maraževčevim na Vrata. Za šiviljo v okrevališču št. 1 je sedaj tudi tovarišica Otilija.

Pojasnil nam je, da ima Rado depeše s številkami, katere lahko doumeš v teku 1 ure. Izrazil je, da če bi ga izpustili, bi se prav gotovo pozanimal za vse, kar nas zanima, in bi nam s tem veliko koristil. To bi dosegel na ta način, da bi se stavil misiji na razpoloženje.

Vprašali smo ga, če samo on ni imel radijske zveze z zavezniki lansko leto. Nakar je odgovoril, da jo je imel neki major pri misiji, imena ne ve.

Na vprašanje, od koga je še dobival denar, ko je bil še v Jugoslaviji, je izrazil, da samo od gospe Potočnikove, in to, kolikor je potreboval. Slišal pa je, da prihaja denar zanj iz raznih smeri in to tudi od nekega Rihterja, ki je bil v Parizu in bi moral priti v Beograd, ali on ga ne pozna, niti ga ni videl. Ve le toliko, da je pošiljal denar gospe Potočnikovi. Posebej je še povedal, da ne ve ničesar drugega kakor to, kar nam je že povedal, da ni bil v nobeni špijonski službi, marveč le saboter v saboterski skupini, s katere vodstvom nima več zveze.

Pred odhodom iz IX. korpusa se je poslovil od tovariša Radota in Mirola,⁽⁴³⁾ misleč, da odhaja na Dolenjsko. Pripomnil je tudi, da je Rado rekel, da je Miro kriv, ker je moral iti Dolenc na Dolenjsko.

Ob zaključku zasliševanja, ki je trajalo od 19. do 24. ure, smo mu pripomnili, naj še stvari, o katerih smo razpravljali in nismo prišli do pravega zaključka, temeljito premisli.

Knez je pri svojih odgovorih, zakaj ni bil pri službi angleške misije še naprej od novembra 1943 (takrat je izgubil, kakor trdi, vse zveze z Angleži v Egiptu), odgovoril, da mu je tov. komandant Novljan rekel, da ima tukaj važne posle (ob priliki osnavljanja minerskega voda pri IX. korpusu). Sploh se je ponašal Knez tukaj, da angleške misije sploh ni videl nikoli.

Dne 24. t.m. je bil Knez pripeljan na našo bazo, nakar mu je bila izrečena aretacija, nakar je predal vse dokumente.⁽⁴⁴⁾ Zaprt je bil v podstrešni sobi našega stanovanja, zvezan na rokah in nogah z vrvjo od padala. V sobi je bil noč in dan po en stražar. Stražarjem je bilo posebno naročeno, da ga še prav posebno čuvajo. Dne 26. 10. 44 zvečer ob 18. uri, ob priliki večerje, pa je stražar Ciril zapustil sobo in odšel k večerji, čeprav so v drugih primerih vsakega stražarja preje zamenjali. V sobi je ostal še tov. Jelen, ki pa je bil bolan. Pred dnevi si je poškodoval koleno. Videl je, da je Knez miren in spi, zaklenil vrata in odšel tudi on k večerji. Knez je takoj izrabil priliko in pobegnil. Beg je prva opazila tov. Zmaga, administratorica, ki je bila na stranišču, ko je videla Kneza skočiti s podstrešja skozi lesena slabo zaprta vrata.

45

Večkrat je izjavil, kako je on zapostavljen ter nikjer upoštevan ter zaničevan, da radi štaba korpusa ni šel z angleško misijo na Koroško. Pravil je, da je tukaj zafrkancija, da je moralno čisto strt ter da se v politiko ne bo več vtikal.

Po zdravniškem pregledu se je ugotovilo več časa njegovega zdravljenja kot simuliranje. Ko so ga odpoklicali z doma njegove žene, kjer se je zdravil nekaj časa, je izjavil, da je to zajebancija.

Zaslišanec:
Knez Alojz

Zasliševalec:
tov. Tomo
Lenarčič Marjan⁽⁴⁷⁾

Knezova nadaljnja pot

Kako je Knez preživel čas od bega iz oznovskega zapora do konca vojne, ni točnih podatkov. Dr. Ferencu je leta 1977 aretacijo zamolčal in pripovedoval, da so ga partizani januarja 1945 poslali s celo skupino na Koroško. Prišel naj bi v bunker nad Št. Jakobom v Rožu in od tam sam nadaljeval pot do domačega kraja Prosoviče pri Mariji na Zilji (Beljak). Tam naj bi se skril pri Zollnerjevih in imel zveze s protifašisti v Beljaku in aktivisti pri Maloščah. Bunker pri Maloščah pa je bil 10. februarja 1945 izdan in je v njem padla vsa skupina aktivistov. Konec vojne naj bi dočakal v domačem kraju.⁽⁴⁸⁾

Tigrovski voditelj Albert Rejec je na zaslišanju pred Ozno v Beogradu med drugim izjavil, da "Knez živi kot oficir za zvezo Osvobodilne fronte na Koroškem in kot funkcionar avstrijske komunistične partije".⁽⁴⁹⁾

Dejstvo je, da ga je Ozna še 15. februarja 1945 gotovo iskala, da bi ga aretirala.⁽⁵⁰⁾ Vsekakor pa je bil na Koroškem kot partizan in veljal je tudi za angleškega človeka. O tem piše v knjigi, ki je pred izidom,⁽⁵¹⁾ krajevnih zgodovinar Mirko Hofer iz Beljaka: "*Ob koncu vojne, spomladi 1945, se je spet pojavil v Mariji na Zilji kot pripadnik britanske tajne službe in Titov borec. Z ilegalnim imenom 'Zany' je 28. marca 1945 s šestimi partizani z bližnje groblje napadel žandarsko postajo Marija na Zilji. To je storil tudi ob koncu vojne, ko je v začetku maja osvojil postajo. Kneza so britanske zasedbene sile januarja 1946 zaprle, ker je bil obtožen več ropov in vlomov. Poleg tega ga je bremenila obtožba, da se izdaja za agenta britanske tajne službe s činom majorja. To pa je tudi bil, zato se je izmazal brez posledic.*"

V istem delu beremo še policijsko poročilo, pisano še v duhu nacističnih oblasti: "*Žandarsko postajo Marija na Zilji so v začetku maja 1945 zasedle domače odporniške skupine pod vodstvom Alojza Kneza. To je bila predhodnica bližajočih se jugoslovanskih Titovih čet, ki so 8. maja zasedle območje do Drave in Zilje. Poveljnik postaje Schar in rezervni policist Keifmann sta se morala umakniti v Beljak, da bi se izognila ujetništvu. Alojz Knez, ki je nosil uniformo policijskega poročnika in se je izdajal za agenta angleške vohunske službe, njegovi ljudje in Titove tolpe so se po mili volji zadrževali v postaji in v občini... Že 28. marca 1945 so Knezovi ljudje napadli žandarsko postajo, da bi si na-*

grabili orožja, pri čemer smo imeli tri ranjence... Na njihov rovaš gre kakih 30 težkih kaznivih dejanj zoper premoženje..."⁽⁵²⁾

Knez se je po vojni zaposlil kot voznik v beljaški pivovarni. Leta 1946 se je seznanil s kasnejšo novo ženo, ki ne govori slovensko, in si v vasi Puch bei Gummern zunaj dvojezičnega ozemlja, med Beljakom in Špitalom, ustvaril dom. Kolikor se vdova spominja, ni zahajal v slovensko družbo, večkrat pa sta obiskala znanca v Jugoslaviji. Umril je 27. junija 1996 in je pokopan v Puchu.⁽⁵³⁾

Opombe

³⁹⁾ Cvetko Šuligoj, ki živi v Gorici, je v Mladiki že opisal del svojih doživetij (Mladika 1995, št. 5-6, str. 111-114). Pripadal je skupini, ki jo je izvežbala britanska služba SOE, in se je s padalom spustil 13. avgusta 1943 na Javornik.

⁴⁰⁾ Verjetno dr. Lavo Čermelj, ki je po rešitvi iz fašistične ječe in povratku v Trst avgusta 1944 odšel v partizane.

⁴¹⁾ Rado Semolič iz skupine, ki jo je izvežbala ISLD in je prva dobila stik s partizani, se je spustil s padalom v noči od 17. do 18. marea 1943, poleti 1945 pa je izginil.

⁴²⁾ Za Miloša Adamiča glej opombi št. 24 in 28. Franci je bil verjetno Franc Vidrih iz Podrage, ravno tako iz skupine ISLD. S padalom se je spustil z misijo Vrabec 17. avgusta 1943, po kapitulaciji Italije pa so ga ujeli Nemci in odvedli v internacijo. Umril je doma leta 1983.

⁴³⁾ Miroslav Križmančič, tudi član prve skupine padalcev ISLD, ki je dobila stik s partizani. Po vojni se je skupno z Božičem čudežno rešil, ostal v vojski na jugu in umrl leta 1964 v Ljubljani.

⁴⁴⁾ Zapisnik, ki je po svoji obliki neobičajen, saj se ne drži logičnega zaporedja in vsebuje tudi opis dogodkov, ne le zaslišancevih odgovorov, prinaša tu podatke o Knezovem begu, ki so pozneje navedeni v "Posebnem poročilu o pobegu Knez Alojzija" z dne 10. novembra 1944 (glej preslikavo v Mladiki 1998, št. 9, str. 238-239).

⁴⁵⁾ Enega stražarja so za kazen ustrelili (gl. opombo št. 14, Mladika 1998, št. 8, str. 200).

⁴⁶⁾ Ta odstavek ima več slovničnih napak, tako da se da razumeti tudi drugače (tipkarica enega izmed prepisov je tudi za Podgornika razumela, da je bil aretiran), vendar sem ga popravil po logičnem smislu.

⁴⁷⁾ Ime in priimek Alojza Kneza, ki je medtem pobegnil, sta seveda le natipkana, ob natipkanem partizanskem imenu zasliševalca Toma pa je njegov lastnoročni podpis s pravim imenom.

⁴⁸⁾ Ferenc, 263.

⁴⁹⁾ Rejec, 58. Kot kaže, je ta izjava iz marca 1946, saj v prejšnjem delu zaslišanja, marca ali aprila 1945, pravi, da od konca leta 1940 nima vesti o Knezu, poudarja pa, da je komunistično usmerjen in zelo slabo govori slovensko (str. 52).

⁵⁰⁾ Glej opombo št. 1!

⁵¹⁾ Knjigi bo naslov Maria Gail - Aus der Geschichte der einstigen Landgemeinde (Marija za Zilji, iz zgodovine nekdanje občine). Kot mi je sporočil avtor (pismo z dne 12. decembra 1988), bo o Knezu govor v poglavju Eine Widerstandsgruppe gegen den Nationalsozialismus (Protinacistična odporniška skupina). Alojz Knez se tam navaja z uradnim imenom Alois Knes.

⁵²⁾ Odlomka iz knjige mi je avtor prijazno poslal v prilogi pismu z dne 18. septembra 1997. Sam navaja naslednja vira: Walzl, Villach zwischen den Zeiten; Gendarmeriechronik Maria Gail.

⁵³⁾ Telefonski razgovor z vdovo Knez 10. januarja 1999 in pismo Mirka Hoferja z dne 16. oktobra 1997.

Ko se sušec orosi in mali traven ozeleni

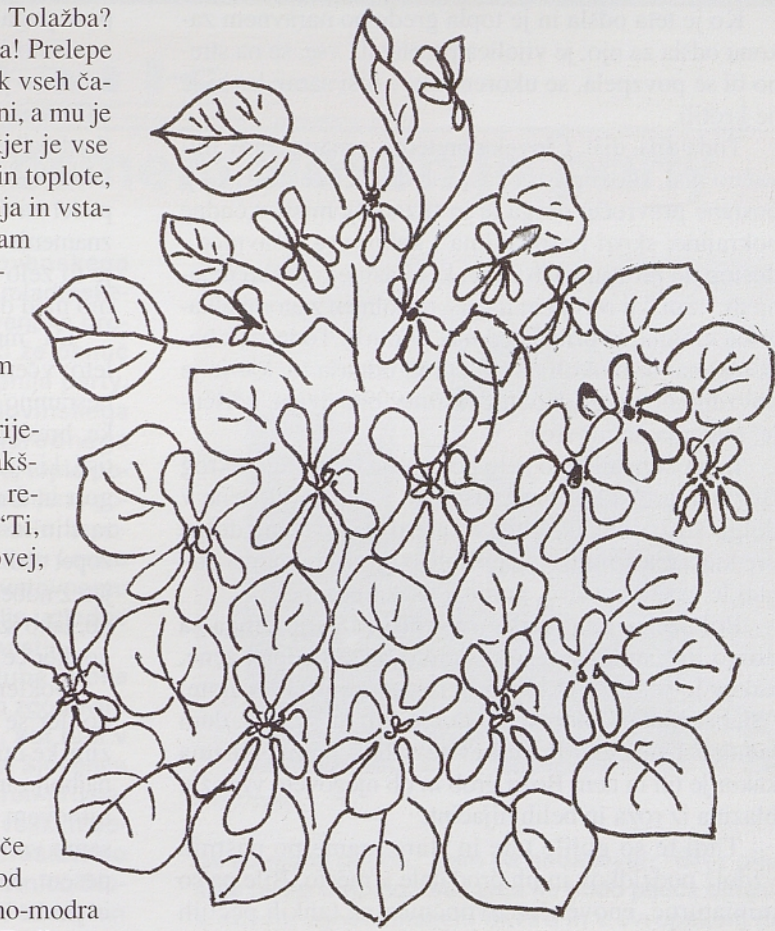
Bruna Pertot

Od kdaj že vem, da časa ni. Ga prav ni. Tolažba? Nam ni potrebna. Je samo resnica. In kakšna! Prelepe koledarje in še lepše ure si je izmislil človek vseh časov, da bi ujel in meril nekaj, česar v resnici ni, a mu je vendarle potrebno tu, kamor je poklican, kjer je vse eno samo ponavljanje dežja in sonca, ledu in toplote, cvetenja in nehanja in zopetnega prenovljenja in vstajenja na teh prostranih poljanah veselja. Tam je vse živo, tam se stalno nekaj dogaja in človek ima tako ustvarjene oči, da mu nenehno silijo tja gor, kjer se mu že tisočletja pasejo po nebu. Nekaj terapevtičnega je v tem kroženju.

Toda, ko bi na pragu tretjega tisočletja prišli za ramo poznavalca zvezd in vesolja, kakšnega znamenitega astrofizika in bi ga prav resno postavili s puško ob zid in mu rekli: "Ti, zdaj nam pa povej, prav preprosto nam povej, kakšno je to naše vesolje, kakšen je prostor, skozi katerega nam je naročeno potovati," bi nam priznal, da saj je že veliko nebesnih poti preiskal, že marsikaj uganil, tudi že kaj matematično izračunal, vendar si še danes ni na jasnem, kakšen je in, če ne veruje v Tistega, ki je povedal "Jaz sem, ki sem", nima pojma (ga prav nima), če ima ta prostor kakšen začetek in konec, če ima svoje meje ali če je brezmejen, ne od kod materija, snov, iz katere smo mi in tista zeleno-modra buča, na kateri se rodimo, živimo in smo. Tudi nam ne bi vedel povedati, čemu smo prav tukaj, še manj kam smo namenjeni.

Na tej prelepi, s travo, cvetjem in drevesi prerasli buči s kotanjami polnimi modro-zelene vode smo se pripeljali natanko tja, kjer smo bili lani ob tem istem času. Potovanje okoli sonca je v vsakem trenutku vznemirljivo lepo in spektakularno, večkrat neznosno težko. Vendar je tisti del poti, ko začne tema izgubljati moč in je luči vse več in več in več, čas prerojenja, nove rasti in pričakovanja nove sreče.

To je čas, ko se bučina os nagiba vse bolj v smeri sonca; polovico, ki nam je bila dodeljena, bodo vedno bolj oblikovali in prebadali njegovi žarki. Pomlad? Pomlad. Tako smo jo poimenovali, tako smo hoteli

Viola odorata

označiti tisto točko tirnice, ko sta si noč in dan enaka, ko se onkraj naše Zvezde zopet prikaže Oven s svojimi zvezdnatimi rogovi (nekateri menijo, da smo v Ribi in to zaradi storžastega premikanja osi) in tam že čaka Bik, da se mu vse umakne kot vedno. Pomlad.

Travniki so ves v vijolicah, tistih postne, temno vijoličaste barve, tistih parmskih, ki dišijo preomamno.

Ponižna, tiha, prijazna, skromna vijolica. Ne. Prav nič opevane nežnosti, niti skromnosti in ne ponižnosti ni v tem ljudstvu iz rodu vijoličevk, polnem agresivnosti in sle po življenju: širi se z viticami, z lovkami in semeni, s krempeljčki, s komolci, z rokami in nogami, pospravi z vsem, kar najde na svojem pohodu, okrog

drugih, mnogo večjih rastlin, stke tako gost splet stebel, listja in korenin, ki pijejo in posrkajo iz zemlje in zraka in vode ves življenjski naboj in kar je bilo prej tam, skoraj neopazno izgine. In kaj ostane? Vijolica. Pri kom se je neki učila?

So jo že poznale tete in pratete, ki so jo hotele imeti v nizki pokriti gredi vzdolž hrsteljevih podzidkov, pa ne zato da bi jo obirale že v zimi, ne ne, ona tako in tako cveti, ko pride njen čas, še niti snega se ne kdove kako boji, to je bilo zato, da bi jo tiščale na mestu, ki ji je bilo namenjeno.

Ko je teta odšla in je topla greda po naravnem zakonu odšla za njo, je vijolica preplavila vse, še na streho bi se povzpela, se ukoreninila v hiši sami, ko bi je ne krotili.

Toda diši, diši. Človeka pretenta, omami. Prav mistično diši, skozi postni čas, vse do Velike noči, ko ji postane prevroče: dviga te in ti zanaša misli v čudne pokrajine; skozi nosnice ima - kakor vse dišavnice - dostop do možganskih celic, ki ukazujejo našim dejanjem: "Spi," ti rečejo in ti spiš, napolnjen z atomi alkaloida violina, ki prihaja od nje, vijolice. Toda zrak bedi nad nami in okoli nas in sproti odnaša to, kar jo je povzdignilo med zdravilne rastline: ona dviga, očiščuje, odganja nemir srca.

In, nobena ni tako zelo poklicana k bedenju okrog Božjega groba kot ona, stisnjena v šopke, zložene v dolgo štiristranično kito, v katero so vpletene dolge ure klečanja v mrazu, ker vijolico moreš in moraš utrgati le vsako posebej, pomisli vsako posebej!

Prikaže se dolg kajfež in sveče zaživijo druga za drugo in v njihovem soju se tiho bliža podoba žene, kakor jo je doživel samo Perosi in jo preli v note: "Stabat Mater dolorosa iuxta crucem lacrimosa, dum pendebat filius..." In cerkev je nabito polna, a nema kakor je tih in nem Božji grob in ob njegovem vznožju blazina iz roza in belih hijacint.

Tudi te so gojile tete in stare mame po paštnih vzdolž podzidkov in jih prodajale v mesto. Bile pa so miniaturne, enovenčne zvončnice na tankih pecljih (cijentne so jim rekle in to čudno ime je še danes živo) - iz skoraj izumrle stare sorte, ki bi jo redki poznavalci in ljubitelji radi ohranili in vsem razglasili njih poseben čar.

Bele miniaturne hijacinte: morale so dehteti pred milostno podobo Gabrijelovega oznanjenja. Tetina Mati Božja je bila zelo drobna, iz belega porcelana in je klečala na modri svili, nanjo pa so padali žarki svetlobe, ki so prihajali od Gabrijela, ki je bil v zlato oblečen mladenič, bolj vojščak kot angel, le dve komaj vidni perutki je imel zadaj, visoko na lopaticah, v iztegnjeni roki pa je imel cvetočo vejico, saj je bil v Nazaretu judovski nissan, mesec, ki je segal od pol februarja do pol aprila: "Zdrava, milosti polna," jo je ogovarjal nebeški poslanec.

Ker so to bili kipci, je bila škatla pod steklom globoka in prostorna, vdelana v izrezljan in pozlačen okvir, ki je na desni skrival ključ za navijanje "carillona". Ko si ga navil, je pobožno zaplivkal "Je angel gospodov oznanil Mariji..."

Pa se je primerilo, da je na Jožefo zapadel sneg. Zjutraj so strici odšli v kratkih rokavih v Ricmanje in z majico čez ramo, saj je sonce že močno pripekalo, zvečer pa so gazili sneg na poti proti domu. Ponoči je stisnilo in bil je žled. To je bilo nekaj nezaslišanega, saj se je za Jožefo trta morala obvezno solziti in kazati prve poganjke skozi ves obmorski pas.

Tisto leto za Gabrijelovo ni bilo hijacint za pred milostno podobo, pobralo jih je ivje, a ljudje so se tolažili s tem, da "če za Gabrijela zmrzuje, slana nič več ne škoduje", in nazadnje je veljalo od starega, da pač "mrč lahko še zvija kakor krč." Še Bog da ni veliki petek padel na dan Oznanjenja, saj bi to po prastari veri bilo znamenje velikega trpljenja in gorja za človeštvo. Pa se je to zelo redko zgodilo, v našem stoletju menda samo med drugo svetovno morijo.

Da "mrč lahko zvija kot krč", okusimo skoraj vsako leto: včeraj pomlad, danes temperatura okrog ničle z nesramno burjo, ki mrcvari komaj vzcvetele narcizovke, breskve in mačehe. "Mrč" je seveda marec, sušec, tisti, ki suši, a ne vedno, ker je marčni dež svilnat, rahel, gost in droben, tisti, ki dokončno odpre žile zemlje in rastlin in požene sokove, ko zemlja po dolgem času zopet zadisi po sami sebi, to je vonj, ki se ne da primerjati z nobenim drugim. Samo... tudi to je tako postavljeno, tako izmerjeno, da je nebo ne sme namakati predolgo, ker če se to zgodi, pomlad seveda je in je ni.

Dokler škorpionka ne pomoli klešč izpod kamna, dokler se martinček, stonoga in netopir ne otresejo zimske otrplosti, prave toplote ne bo: oni so uradni in najbolj zanesljivi znanilci prave, tople pomladi. Šele ob njihovem prebujenju bo naša polobla en sam vrt, eno samo vrenje zelenja in cvetenja, ena sama vrtnarjeva pesem, ena sama Velika noč. Vrnile se bodo selivke in pevke bodo v živi meji odprle svojo ptičjo šolo, sonce bo vse višje in višje, kdo bi ga dosegel? A vse bo kot trenutek, vse bo le za kratek čas. Čas? Saj časa ni. Ne, ga ni. Zares ga ni. Je vse eno samo pomikanje, eno samo potovanje.

Ko bomo zopet in zopet prehodili tirnico okoli sonca, bomo zopet in zopet tu. Sicer pa tudi tega povsem za gotovo ne vemo. Morda bomo na točki neke druge in drugačne tirnice, kjer cvet ne odpade, metulj ne omahne in pomlad ne mine. Iluzija? Ne. Obljuba. Obljubljen nam prostor: prostor, kjer bo prostora ne le za izpremenjenega in poveličanega človeka, temveč za vsako ptico, za vsako travo in čebelo, ena sama velika noč za vse stvarstvo.

Blaženo stanje duha? Ne. Stanje smo si izmislili mi, ki so nam dane premajhne misli in preplaho srce.

Iz delovanja Društva slovenskih izobražencev

V Peterlinovi dvorani v Trstu pomeni februar nekaj koledarski višek sezone. Sredi sezone se po društvi odvijajo tradicionalne Prešernove proslave, katerim se tudi društva v Donizettijevi ulici ne morejo izogniti. Tako je bila v ponedeljek, 8. februarja, osrednja Prešernova proslava, ki sta jo priredila Slovenska prosveta in Društvo slovenskih izobražencev. Združena je bila s podelitvijo nagrad literarnega natečaja Mladike in natečaja Mladi oder. V kulturnem programu so nastopili igralci Radijskega odra in pianist Stefano Artesi. Slavnostni govornik je bil predsednik Slovenskega stalnega gledališča v Trstu dr. Rafko Dolhar.

Naslednji ponedeljek, 15. februarja, je dr. Edi Kovač predaval o liku Marije Magdalene v bibliji in literaturi. Čez teden dni, 22. februarja, so v društvu predstavili fotomonografijo o Beneški Sloveniji, ki sta jo pripravila Živa Gruden in fotograf Milan Grego, izdala pa Družina v Ljubljani. O samomirih pri Slovencih je v ponedeljek, 1. marca, predaval psihoanalitik dr. Andrej Marušič iz Kopra. Naslednji ponedeljek, 8. marca, pa je prof. Jože A. Hočever predstavljal novo izdajo tržaške Mladike, to je knjigo Renata Ferrarija Murva Fabianijevih, ki jo je v slovenščino prevedla Evelina Umek.

V Peterlinovi dvorani so predstavili fotomonografijo Beneška Slovenija urednik založbe dr. Janez Gril in avtorja Živa Gruden in Milan Grego.

Odlomek iz knjige je na predstavitvi prebral Livij Valenčič. V ponedeljek, 15. marca, so v Peterlinovi dvorani svečano podelili nagrade za radijske tekste, za katere je natečaj razpisal Radijski oder. Pred podelitvijo je o slovenščini v današnjem gledališču predaval prof. Jože Faganel iz Ljubljane.

V ponedeljek, 22. marca, so se v društvu spomnili obletnice smrti Danice Tomažič in Stanka Vuka. Založba Obzorja v Mariboru je ob koncu lanskega leta izdala knjigo Pomlad pod Krasom s teksti Stanka Vuka in razpravami, ki sta jih napisala dr. Lino Legiša in Kateřina Šalamun. Knjigo sta predstavila prof. Tomaž Pavšič in Marko Vuk.

Pogled v Peterlinovo dvorano ob prazniku slovenske kulture, ko so podelili priznanja Mladi oder in nagradili zmagovalce literarnega natečaja Mladike (levo), in ob predstavitvi prevoda knjige Renata Ferrarija Murva Fabianijevih (desno).

Elvi Miklavec Slokar

Po neprijetno dolgi zimi so se krokusi razcveteli. Ptčki so začeli spletati svoja gnezda in naznanjati s svojim petjem skrajšnjo pomlad. Vsa narava se prebuja k novemu življenju. Le triperesna deteljica usiha...

Vzklila je tiste davne jeseni 1947 na nižji srednji šoli pri Sv. Jakobu, ko ni primanjkovalo učencev, pač pa učilnic. Zato smo me, ki smo bile v mestu doma, imele pouk popoldne. Prihajale smo vsaka s svojega konca: Ti, Elvi, iz Barkovelj, Gianna iz mestnega središča, jaz od Sv. Ivana.

Ko smo zadnjič skupaj srebrale sladoled na Akvedotu, si Ti še vedno prihajala iz Barkovelj, Gianna iz Amerike, jaz pa iz Nemčije. Po skupni poti do mature se je vsaka od nas v življenju podala v drugo smer. Vendar se v vseh teh letih nismo druga drugi izneverili. Vmesne Alpe in oceani so nas sicer geografsko ločevali in pogojevali naša snidenja, niso pa mogli načeti tistih vezi, ki izhajajo iz skupnih spominov na mladost, in ki so nam omogočale, kadar koli smo se srečale, da brez problemov nadaljujemo tam, kjer smo bile zadnjikrat nehale.

Prav te dni, ko me je sončno vreme zvabilo, da poprimem za delo na vrtu, sem premišljevala, da bi zdaj bil pravi čas, da prideš k nam na tisti obisk, ki smo ga že tako dolgo načrtovale. A namesto Tebe me je danes dohitela in globoko prizadela novica o Tvoji nenadni smrti. Kot da ne bi hotela, da bi Tvoji starši in dragi Jure morali predolgo nate čakati!

Razdajala si se na vse strani: za družino, za slovensko šolo, za slovensko skupnost. Tako je prav Tvoj list triperesne deteljice, ki je bil koreninam najbližji, kot prvi usahnil. Naj Te Bog obilo poplača!

Tvoja Mirella Urdih Merku
Erlangen, 13.03.1999

Natečaj Radijskega odra

Pred podelitvijo nagrad za radijsko igro je v Peterlinovi dvorani predaval o slovenščini v gledališču danes lektor prof. Jože Faganel.

V ponedeljek, 15. marca, je bila v Peterlinovi dvorani na ulici Donizetti 3 slovesna podelitev nagrad natečaja, ki ga je razpisal Radijski oder. Kot je v utemeljitvi prebral član komisije Franko Žerjal, je na razpis prispelo 44, povečini kakovostnih del, kar je povzročilo prijetno presenečenje članov komisije, ki so jo sestavljali Marjana Prepeluh, Marija Cenda, Matejka Peterlin, Jože Faganel in Franko Žerjal. Kljub temu da je bila tematika točno določena (šlo je za življenje ob meji in za znanstveno fantastiko), so dela vsebinsko in motivno zelo raznolika. Prvo nagrado za Življenje ob meji je prejelo delo z naslovom Terasa, njegov avtor pa je **Slobodan Šembera** iz Ljubljane. Prvo nagrado za znanstveno fantastično igro je prejelo delo Grand Prix Galaxy, ki ga je napisal **Dimitrij Kralj** iz Izole. Drugo nagrado za delo, ki opisuje življenje ob meji, je prejela igra Odhod, katere avtor je **Andrej Arko** iz Ljubljane. Komisija pa je podelila dve drugi nagradi za znanstveno fantastično igro. Nagradi so prejeli **Henrik Gruđen** in **Rihard Sluga** iz Trsta za igro Vožnja ter **Lucijan Vuga** iz Nove Gorice za delo Jutri ne bo vremena.

Nagrajenca Radijskega odra pisatelja Andrej Arko (levo) in Slobodan Šembera (desno).

UMRLA PROF. ELVI SLOKAR

V Trstu je 11. marca umrla šolnica in javna delavka prof. Elvi Miklavc vdova Slokar. Rodila se je 18. maja 1936 v Trstu. Poučevala je na slovenskih srednjih in višjih srednjih šolah na Tržaškem. V letih 1982-94 je bila ravnateljica učiteljskega, ki se je takrat spremenilo v petletni pedagoški licej. Pela je v več zborih in bila dejavna v odboru Zveze cerkvenih pevskih zborov, v barkovljanskem društvu in pri Slovenski skupnosti, ki jo je pred leti zastopala v krajevnem sosvetu tržaške občine za Rojan-Greto-Barkovlje.

RISELCE

To je ime naravoslovne učne poti, ki so jo uredili v zgoniški občini in jo odprli 14. marca. Ob tej priložnosti so v športnem centru predstavili tudi knjigo Zgonik - narava in ljudje, ki jo je občinska uprava izdala v slovenski in italijanski različici. Uredil jo je Miran Košuta. Poleg njega sta spregovorila županja Tamara Blažina in podpredsednik deželne sveta Miloš Budin.

MANJŠINSKE ŠTUDIJE

Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani je 15. marca predstavil 33. številko svoje revije Razprave in gradivo, ki jo ureja mag. Boris Jesih in ki med drugim prinaša razpravo bivšega veleposlanika v Rimu Marka Kosina o položaju Slovencev v Italiji v luči slovensko-italijanskih odnosov. Poleg tega so predstavili zbornik Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru (gre za raziskavo na obeh straneh vseh slovenskih meja), zbornik Ustava in politično urejanje medetničnih odnosov in konfliktov (v angleščini in slovenščini) ter študijo mag. Simone Zavratnik Zimic Pogovori s koroškimi Slovenci, ki jo je sicer izdala Mohorjeva v Celovcu.

OD MARIBORA DO TRSTA

Izšel je zbornik Od Maribora do Trsta - 1850-1915, ki prinaša 31 referatov s posveta, ki je bil maja 1997 v Mariboru na pobudo tamkajšnje Pedagoške fakultete. Uredila sta ga dr. Darko Friš in prof. dr. Franc Rozman. Matični in tudi številni zamejski avtorji obravnavajo zgodovino Ljubljane, Maribora, Celja, Trsta, Gorice in Celovca v omenjenem obdobju.

Natečaj Mladi oder

Priznanja Mladi oder 1998 podelujeta kulturni organizaciji Slovenska prosveta iz Trsta in Zveza slovenske katoliške prosvete iz Gorice z namenom, da se utrjuje ljubezen do slovenske besede in gledališkega igranja.

Predsednik prosvetnega društva Mačkodelje.

Nagrade podeljujejo skupinam, ki spadajo v tri sklope: prave amaterske gledališke skupine, dramske oz. gledališke skupine, ki delujejo v okviru društev, in mladinske skupine oz. skupine, ki delujejo v okviru šol. Slovensna podelitev nagrad je bila 8. februarja na Prešernovi proslavi v Društvu slovenskih izobražencev.

Letos je priznanja Mladi oder iz rok predstavnika prirediteljev prejelo

Predstavnica dramskega odseka prosvetnega društva Štandrež.

petnajst skupin: sedem jih je bilo s Tržaškega (Amaterski oder Jaka Štoka s Proseka in Kontovela, gledališki krožek Slovenskega kulturnega kluba, gledališka skupina iz Mačkolj, igralska družina Tamara Petaros z Opčin, Nižja srednja šola Ivan Cankar - oddelek v Rojanu, Nižja srednja šola Fran Levstik s Proseka in igralska skupina poklicnega zavoda Jožef Štefan), osem pa z Goriškega (dramska skupina Prosvetnega društva Štandrež, dramski skupini prosvetnega društva Frančišek Borgia Sedej iz Števerjana, Oder 90 in Kulturni center Lojze Bratuž iz Gorice, skupina Prosvetnega društva Rupa-Peč, skupina PD Sabotin iz Štmavra in osnovna šola iz Štandreža).

PREŠERNOVI NAGRAJENCI

Na slovesnosti v Cankarjevem domu v Ljubljani, ki jo je zasnoval Slavko Hren, so 7. februarja podelili letošnje Prešernove nagrade. Govor je imela lanska nagrajenka Meta Hočevnar. Prešernovi nagradi sta prejela skladatelj Alojz Srebotnjak in pesnik Tomaž Šalamun, nagrade iz sklada pa so prejeli: animatorja in ilustratorja Zvonko Čoh in Milan Erič; baritonist Marko Fink in pianistka Nataša Valant; Komorni godalni orkester Slovenske filharmonije; slikar Živko Marušič; pisatelj Jani Virk in video ustvarjalec Andrej Zdravič.

29. PESEM MLADIH

Dne 14. marca je bila na Pomorski postaji v Trstu 29. revija otroških in mladinskih zborov Pesem mladih, ki jo prireja Zveza cerkvenih pevskih zborov. Na njej so se spomnili rajne prof. Elvi Slokar. Nastopilo je 13 skupin, slavnostni govor pa je imela didaktična ravnateljica Stanka Čuk.

10 LET SKD

Slovenski krščanski demokrati so se marca spomnili desetletnice svoje ustanovitve. Ob tej priložnosti je izšla knjiga Leona Marca Kristjani za demokracijo, Deset let SKD.

PREŠEREN IN O PREŠERNU

V muzeju Revoltella v Trstu sta Skupina 85 in Zveza slovenskih kulturnih društev 11. februarja poskrbeli za predstavitev novega prevoda Prešernovih poezij v italijanščino. Delo prof. Giorgia Depangherja je lani izšlo v Kranju. Spregovorili so podžupan Roberto Damiani, predsednica Skupine 85 Patrizia Vascotto, prof. Marija Pirjevec, ki je Depangherju pomagala s strokovnimi nasveti in je za knjigo prispevala spremno študijo, predsednik ZSKD Ace Mermolja, pesnik Marko Kravos in prevajalec. Zapel je Tržaški oktet, Nikla Panizon in Janko Petrovec pa sta recitirala Prešernove pesmi v izvirniku in prevodu.

V Državni knjižnici v Gorici pa so 10. februarja predstavili italijanski prevod monografije prof. Borisa Paternuja o pesniku Prešernu, ki je že izšla v slovenski in nemški izdaji. Italijanski prevod je oskrbel Paolo Privitera, izdala pa ga je Goriška Mohorjeva družba. Na predstavitvi so spregovorili tajnik GMD Marko Tavčar, prof. Lojzka Bratuž, prevajalec in avtor. V Trstu so obsežno študijo predstavili 12. februarja v Tržaški knjigarni, kjer so pred tem odprli tudi razstavo tržaškega slikarja Avrelija Lukežiča (1912-1980). O njej je spregovoril slikar Deziderij Švara.

ZORAN MUŠIČ 90-LETNIK

Dne 12. februarja je praznoval 90. rojstni dan sloviti slovenski slikar Zoran Mušič. Rodil se je v Gorici, ves povojni čas pa živi in ustvarja med Benetkami in Parizom.

30 LET ŠTEVERJANSKEGA VESTNIKA

Glasilo Slovenskega katoliškega društva Frančišek Borgia Sedej iz Števerjana je dočakalo 30-letnico izhajanja. Jubilej so proslavili z jubilejno številko in proslavo, povezano z dnevom slovenske kulture, ki je bila 12. februarja v Sedejevem domu v Števerjanu.

MITJA VOLČIČ NAGRAJEN

Predsednik republike Scalfaro je 12. marca na Kvirinalu izročil pet nagrad Giovanni da Udine za uveljavljanje furlanske prisotnosti v Rimu in Laciju. Med nagrajenci je tudi slovenski senator iz Gorice, časnikar Mitja Volčič.

Prazniki slovenske kulture

Na Prešernovi proslavi v Finžgarjevem domu na Opčinah je pel cerkveni pevski zbor Sv. Jernej pod vodstvom Sandre Pertot.

Po malodane vseh zamejskih društvih in šolah so se ob dnevu slovenske kulture zvrstile Prešernove in drugačne proslave. Osrednji prireditvi so tudi letos skupno priredile Zveza slovenske katoliške prosvete iz Gorice, Zveza slovenskih kulturnih društev in Slovenska prosveta iz Trsta: 6. februarja v Kulturnem domu v Boljuncu, naslednjega dne v Kulturnem centru Lojze Bratuž v Gorici. Program je obakrat obsegal recitacije iz najnovejših del zamejskih ustvarjalcev in koncert Kvarteta Tartini. Slavnostne misli pa so tokrat zaupali skupinskemu delu višješolcev iz obeh pokrajin.

Pri lepi in večplastni proslavi, ki jo je 6. februarja priredilo slovensko veleposlaništvo v Švici na univerzi v Bernu, pa je bila Tržaška udeležena z razstavo Slovenskega kulturnega društva Grad od Banov o rodbini Krevatin.

Nekaj Tržčanov, ki pojejo pri ljubljanskem zboru Ave, pa je v začetku februarja pod vodstvom dirigenta Andraža Hauptmana nastopalo v Rimu: na proslavi kulturnega dneva v palači Barberini, na samostojnem koncertu v cerkvi sv. Ignacija in pa v baziliki sv. Petra.

SPREMEMBE V SSG

Na občnem zboru Slovenskega stalnega gledališča v Trstu 17. februarja dotedanji predsednik Rafko Dolhar ni več kandidiral. Nasledil ga je Filibert Benedetič. V upravnem odboru so še Marij Čuk, Igor Gabrovec, Igor Komel, Maja Lapornik, Zora Tavčar in Livij Valenčič.

Ko je nato s 1. marcem stopil v pokoj dolgoletni ravnatelj in umetniški vodja Miroslav Košuta, je bil za ravnatelja imenovan Marko Sosič, ki je pred časom že prevzel mesto umetniškega vodje.

ARHITEKTI BERLAM

Arh. Marko Pozzetto je izdal novo študijo o tržaški arhitekturi, pregled ustvarjanja treh generacij družine Berlam - deda, očeta in sina - z naslovom Giovanni Andrea, Ruggero, Arduino Berlam - Un secolo di architettura.

UMRL VILKO SAVRIČ

Zaradi prometne nesreče je februarja umrl znani londonski Slovec Vilko Savrič. Veliko je pomagal v slovenskem domu in župniji, kot tudi rojakom, ki so prihajali na zdravljenje v Anglijo.

32. KRAŠKI PUST

Tradicionalni pustni sprevod na Opčinah je bil 13. februarja ameriško obarvan. Prvo nagrado je odnesel voz iz Prečnika, druga je šla v Bazovico, tretja v Šempolaj, medtem ko je bil med pustnimi skupinami na prvem mestu Boljunec.

Naslednjega dne je bil 2. pustni sprevod vozov in skupin v Sovodnjah. Prvo mesto je zasedel Doberdob, drugo Štandrež, tretje pa Števerjan.

PAVEL PETRIČIČ 70-LETNIK

Dne 6. februarja je praznoval 70-letnico beneški organizator, politični in kulturni delavec prof. Pavel Petričič.

V okviru Srečanj z Nadiškimi dolinami so 24. februarja na sedežu videmske pokrajine predstavili njegovo zadnjo knjigo, v italijanščini napisano zgodovino Benečije od začetkov do železne dobe, kot tudi 9 brošuric v italijanščini in slovenščini o krajevni zgodovini za mlade.

Dne 26. februarja so v omenjenem nizu predstavili še knjigo arh. Renza Ruclija o kozolcu.

ESEJI LEVA DETELE

Pri založbi LOG na Dunaju je Lev Detela izdal zbirko esejev v nemščini o dvojezičnosti in mednarodnih kulturnih stikih z naslovom Unfrisierte Gedanken eines zugereisten Betrachters (Razčesane misli nedomačega opazovalca).

OSVOBODITEV PRIMORJA

V Kulturnem domu v Gorici so 11. marca predstavili italijanski prevod knjige Stanka Petelina Osvoboditev slovenskega Primorja. Poleg prevajalca prof. Alda Rupla so spregovorili Mariza Pelesson, bivši partizanski borec in politik Silvino Poletto ter zgodovinar Lucio Fabi.

50 LET PETJA V MENDOZI

Slovenski pevski zbor v Mendози v Argentini je 26. decembra slovesno praznoval 50 let dela. Izšla je jubilejna številka tamkajšnjega Glasnika, pripravili pa so tudi koncert pod vodstvom sedanje dirigentke Roxane Muñoz. V zboru poje še eden izmed ustanoviteljev - Luka Grintal. Na slovesnosti se je predsednik Društva Slovencev Davorin Hirschegger še posebej spomnil rajnih dirigentov Božidarja in Marka Bajuka.

DEKAN VILIJEM ŽERJAL 70-LETNIK

Župnik in dekan Vilijem Žerjal, ki na Goriškem oskrbuje Gabrje, Vrh, Rupo in Peč, je 12. februarja praznoval 70-letnico. Rodil se je sicer v Pliškoviči na Krasu, odraščal pa pri Sv. Ivanu v Trstu in študiral v Kopru, Gorici ter Rimu, kjer je bil leta 1955 posvečen v duhovnika.

GESTRINOV ZBORNIK

Ob 80-letnici zgodovinarja akad. prof. Ferda Gestrina (ki je bila sicer pred dobrima letoma) so v Ljubljani izdali Gestrinov zbornik. Uredila ga je dr. Darja Mihelič, v njem pa je 48 prispevkov domačih in tujih avtorjev.

AKTI GORIŠKE SINODE

V Gorici so 15. marca predstavili akte 2. goriške sinode, ki se je po dveh letih dela v 12 komisijah končala maja lani v oglejski baziliki. Knjiga je popolnoma dvojezična. Temeljne dokumente je v slovenščino prevedel škofov vikar msgr. Oskar Simčič, ki je na predstavitvi tudi spregovoril v slovenščini in italijanščini. Osrednji poseg pa je imel upokojeni škof iz Ivree msgr. Bettazzi.

VIDEOKASETI O REZIJI

Na Ravanci v Reziji so 5. marca predstavili dve videokaseti, ki v italijanščini predstavljata življenje in običaje Rezijanov, njihovo petje in narečje, še posebej pa obrt brusačev.

KNJIGA MARKA KREMŽARJA

Študijo dr. Marka Kremžarja Izhodišča in smer katoliškega družbenega nauka, ki je izšla pri Družini v Ljubljani, so 5. januarja na pobudo Kreditne zadruge Sloga predstavili tudi v avtorjevi navzočnosti v Buenos Airesu. Spregovorili so: za zadrugo Tone Podržaj, o knjigi pa arh. Jure Vomberger in časnikar Tone Mizerit.

PLANINCI V ARGENTINI

Slovensko planinsko društvo iz Bariloč je januarja priredilo goriški tečaj za mlade. Udeležilo se ga je deset tečajnic in tečajnikov. Vodil jih je Boris Kambič s pomočjo Dinka Bertoncija.

Moniko Kambič Mali iz Bariloč, ki od leta 1993 živi v Sloveniji, je medtem Planinska zveza Slovenije že tretje leto zapored proglasila za najuspešnejšo slovensko alpinistko v preteklem letu.

PARIŠKA KONFERENCA

V Kopru so 15. februarja predstavili gradivo z mednarodne konference zgodovinarjev Pariška mirovna pogodba, nova jugoslovansko-italijanska meja in priključitev Primorske k Sloveniji. Izšlo je kot šesti zvezek zbirke Acta Histriae. Med avtorji so tudi zamejski Slovenci in Italijani. Zbornik je predstavil zgodovinar Boris M. Gombač, navzoč pa je bil tudi predsednik republike Milan Kučan.

Pisatelj Alojz Rebula podpisuje svoj zadnji roman "Cesta s cipreso in zvezdo" na predstavitvi v Katoliški knjigarni v Gorici.

IGOR TUTA IN NOVOSTI NA RTV

S 1. marcem je postal ravnatelj slovenskih sporedov na deželnem radijskem in televizijskem sedežu RAI v Trstu Igor Tuta.

Svet RTV Slovenija v Ljubljani pa je 18. februarja potrdil Andreja Rota za direktorja radijskih in Janeza Lombergarja za direktorja televizijskih sporedov.

UMRL AKAD. STOJAN PRETNAR

Dne 1. marca je umrl akademik Stojan Pretnar, ki je bil zaslužni profesor na Pravni fakulteti v Ljubljani. Rodil se je 23. januarja 1909 v Bovcu. Bil je strokovnjak za industrijsko in intelektualno lastnino. Napisal je 12 knjig in učbenikov ter 275 razprav.

DR. MAJDA KAUČIČ BAŠA

Jezikoslovka Majda Kaučič Baša iz Trsta je na Filozofski fakulteti v Ljubljani dosegla znanstveni doktorat z disertacijo Javna raba slovenščine kot manjšinskega jezika na Tržaškem. Letos predava na tržaški univerzi.

TEMNA STRAN MESECA

Razstavo Temna stran meseca, ki je vzbudila veliko zanimanje in tudi številne polemične odzive, so iz Ljubljane prenesli v Celje. Odprli so jo 3. marca v tamkajšnjem Muzeju novejših zgodovine, kjer bo na ogled do 14. aprila.

NAROD OBTOŽUJE

Pri založbi Lipa v Kopru je na 216 straneh izšla nova knjiga Alojza Zidarja Slovenski narod pomni in obtožuje, Zločini, ki jih je nad Slovenci zagrešila italijanska fašistična država. Delo je pravzaprav po zapisih Alojza Zidarja in pa bivših tigrovcev pod vodstvom Antona Rutarja sestavil in uredil Jože Hočevnar. Uvodno besedo je prispeval Milan Gregorič.

MLADI SKLADATELJI

Koncertna pobuda Rojan je 21. februarja razglasila zmagovalce tekmovanja za zamejske skladatelje, stare do 35 let. Žirija je podelila dve drugi spodbudni nagradi ex-aequo. Prejela sta jih Marko Štoka za skladbo za glas in klarinet ter Andrej Pegan za skladbo za glas in klavir.

Leon Štukelj na znamkah

PAPEŽ V MARIBORU

Na beatifikaciji škofa Antona Martina Slomška, ki jo bo v okolici Maribora 19. septembra vodil papež Janez Pavel II., pričakujejo do 250.000 vernikov. Priprave na slovesnost so že v teku.

SSK V LJUBLJANI

Zaradi zastojev v postopku za odobritev pravičnega zaščitnega zakona za Slovence v rimskem parlamentu je Slovenska skupnost sklenila, da na žgoče probleme opozori tudi slovensko javnost v matici, zlasti politike. Zato je 10. marca pripravila tiskovno konferenco v Cankarjevem domu v Ljubljani, na kateri je govoril deželni tajnik odv. Andrej Berdon.

PILON V PARIZU

Pilonova galerija iz Ajdovščine je za Musée du Montparnasse v Parizu pripravila razstavo Veno Pilon, pogled Slovence. Odprli so jo 25. februarja, obsega pa skice, grafike in fotografije. Pobudnik je bil Pilonov sin Dominique, ki je tudi napisal uvod v katalog, ki ga je sicer sestavila Irene Mislaj.

VESELOIGRE

Kulturni center Lojze Bratuž in Zveza slovenske katoliške prosvete sta v Gorici pripravila niz petih veseleiger ljubitelskih odrov z naslovom Iskrivi smeh na ustih vseh.

Kot prvi je nastopil Oder 90 z delom Nicole Manzarija Mrtvi ne plačujejo davkov v režiji Darka Komaca.

UMRLA PISATELJICA BRANKA JURCA

V Ljubljani so 12. marca pokopali mladinsko pisateljico Branko Jurco. Rodila se je 24. marca 1914 v Koprivi pri Dutovljah, mladost pa je preživela v Mariboru. Med vojno je bila aktivistka OF in interniranka v Gonarsu in Ravensbrücku. Po njej je bila učiteljica, urednica Cicibana in Otroka in družine ter svobodna umetnica. Napisala je celo vrsto otroških in mladinskih črtic, povesti in romanov.

ŠTANDREŽ

Dramski odsek Prosvetnega društva Štandrež je imel 30. januarja novo premiero. V režiji Emila Aberška, s katerim je sodeloval Janez Starina, je postavil na oder delo Zares čuden par Neila Simona.

PROF. PIRJEVEC V RIMU

V prostorih poslanske zbornice v Rimu so 3. marca predstavili v italijanščini pisano zgodovino Slovencev in Italiji izpod peresa dr. Milice Kacin Wohinz in prof. Jožeta Pirjevca. Srečanje je pripravil valdostanski poslanec Luciano Caveri, ki je v dialogu s prof. Pirjevcem predstavil knjigo, medtem ko je imel uvodni poseg južnotirolski poslanec Siegfried Brugger. V razpravo so med drugimi posegli poslanec Maselli, senatorja Volčič in Camerini, bivši senator Spetič, ki zdaj na ministrstvu za deželna vprašanja vodi komisijo za manjšine, in deželni tajnik Slovenske skupnosti Andrej Berdon.

UMRL DUŠAN KOŠUTA

V tržaški bolnišnici je 25. februarja umrl gospodarstvenik in javni delavec Dušan Košuta. Rodil se je sicer na Proseku 1. julija 1919, vendar je bil Križan. Po vojni, med katero je bil v partizanih in potem v JLA, je postal podjetnik in bil nekaj časa predsednik Slovenskega gospodarskega združenja. Bil je med ustanovitelji Tržaške kreditne banke. Politično se je udeleževal pri Neodvisni socialistični zvezi, potem v socialistični stranki in pa v SKGZ, 30 let je bil pokrajinski tajnik borčevske organizacije ANPI, bil pa je tudi v vodstvu Glasbene matice in 11 let predsednik športnega združenja Bor.

TRIJE PREDSTAVNIKI SLOVENSKEGA RODU V AMERIŠKEM KONGRESU

Prof. Jože Velikonja iz ZDA nas je prijazno opozoril na napako v Anteni lanske 9. številke Mladike glede predstavnikov slovenskega rodu v novem ameriškem kongresu, kar radi popravljamo zlasti zato, ker so taki politiki trenutno trije, in ne dva, kot smo zapisali. Ker njegov mandat takrat ni zapadel, nam je namreč ušel senator Tom Harkin.

Če povzamemo, sedijo v ameriškem kongresu:

v predstavniškem domu James Oberstar (letnik 1934, demokrat, dvajsetkrat izvoljen v Minnesoti od leta 1974 do 1998),

v senatu Tom Harkin (letnik 1939, demokrat, izvoljen v lowi trikrat zaporedoma: 1984, 1990 in 1996) in George Voinovich (letnik 1936, republikanec, izvoljen 1998 v Ohio).

UMRL P. FORTUNAT ZORMAN

V Družini so objavili vest, da je 30. septembra lani v ZDA umrl frančiškan p. Fortunat Zorman. Rodil se je 2. decembra 1914 v Metliki, vendar je bila njegova družina iz Mojstrane. Leta 1937 je naredil slovesne zaobljube v Mariboru, kjer je bil leta 1940 tudi posvečen v duhovnika. Ko so ga Nemci izgnali, je delal v škofijski dobrodelni pisarni v Ljubljani, a tudi med interniranci v Chiesanuovi pri Padovi. Leta 1944 je skrivaj delal na Gorenjskem in med tamkajšnjimi domobranci, po vojni pa je bil v taboriščih v Spittalu in Lienzu, nato v Italiji do izselitve v ZDA. Služboval je v New Yorku in Chicagu. Postal je gibalo tamkajšnjih "ameriških Brezij" v Lemontu, kjer je bil od leta 1956 do smrti in kjer je do leta 1991 urejal mesečnik Ave Maria. Za zlato mašo je obiskal domovino in izdal knjigo spominov, kmalu za tem pa je moral v dom za ostarele. Pokopali so ga v Lemontu.

UMRL TIT VIDMAR

Februarja je umrl časnikar in književnik Tit Vidmar. Bil je Josipov sin in se je rodil 1. junija 1929 v Ljubljani. Svojo edino pesniško zbirko *Lirika* je izdal leta 1958. Delal je pri Slovenskem poročevalcu, nato pri Delu, kjer je bil tudi dopisnik iz Rima in Moskve ter pomočnik glavnega urednika. Največ pa se je ukvarjal s kulturno kroniko. Ustanovil je prilogo *Dela Književni listi*.

Vsaka slovenska
družina
ima na mizi

mladiko

VONJ PO MORJU

Pod tem naslovom so 4. marca v Slovenskem etnografskem muzeju v Ljubljani odprli razstavo o slovenski prisotnosti na tržaški obali, in sicer na podlagi zbirk in raziskav kap. Bruna Volpija Lisjaka iz Trsta. Uredila jo je kustodinja Polona Sketelj, oblikovala pa Mojca Turk.

PRIMORSKA POJE

Revija Primorska poje praznuje 30-letnico. Prvi koncert je bil 6. marca na Pomorski postaji v Trstu. Nastopilo je devet zborov, ki pri reviji sodelujejo od začetka. Za prireditelje so spregovorili predsednik Zveze slovenskih kulturnih društev Ace Mermolja, predsednik Zveze cerkvenih pevskih zborov Zorko Harej in predsednik Sklada za ljubiteljske dejavnosti Slovenije Danijel Božič.

Pred začetkom koncerta so predstavili zbirko priredb slovenskih pesmi Ignacija Ote, ki je bil med pobudniki revije.

Letos načrtujejo skupno 28 koncertov na obeh straneh meje z nastopom 167 zborov.

UMRLA PAVLINA KOMEL

V kraju San Giorgio di Nogaro je 5. marca umrla glasbenica Pavlina Komel. Rodila se je 4. aprila 1911 v Gorici. Z očetom, skladateljem in dirigentom Emilom, je po vojni vodila glasbeno šolo v Gorici. Dirigirala je zbor Srečko Kosovel v Ronkah, Kras iz Dola-Poljan in druge ter dolgo pela v cerkvenem zboru na Travniku, kjer je oče orgljal. Med vojno je bila v nemških koncentracijskih taboriščih.

MLADIH LET GLASNICA

To je naslov zbirke pesmi Stanka Jerčija za otroške in mladinske zборе. Predstavili so jo 27. februarja v Kulturnem centru Lojze Bratuž v Gorici, kjer so nastopili mladi izvajalci, Hijačint Jussa, Tatjana Gregorič in Dario Frandolič pa so zavrteli svoj videofilm o skladatelju.

KOROŠKA POJE

V Domu glasbe v Celovcu je bila 28. februarja revija Koroška poje, ki jo prireja Krščanska kulturna zveza. Posvetili so jo 100-letnici rojstva Matije Tomca in Pavleta Kernjaka. Pozdravil je predsednik KKZ Janko Zerzer. Ob nastopu zborov Podjuna iz Pliberka, Danica iz Šentprimoža, Štandrež z Goriškega in Jepa-Baško jezero iz Loč so krstili psalmsko kantato Žena-Mati, ki jo je na besedilo Alojza Rebule napisal in dirigiral Jože Ropitz. Izvedli so jo mešana zbora Jakob Petelin Gallus in Sele, Trobilni kvartet Gallus iz Ljubljane, mezzosopranistka Bernarda Fink Inzko, bariton Bruno Petrischek, kantor Mario Podrečnik in recitatorja Monika Novak ter Sigi Kolter.

Pismo Andrijani

Ljubim te Andrijana
v tvojih vedrinah
ki niso od tega sveta
ljubim te v tvojem glasu
v tvoji zadržanosti
v muzikalčnosti tvojega telesa
v kolačih z južnim sadjem
ljubim te v tvoji odločnosti
ki prepozna ljubezen
ljubim te v neuresničenih srečanjih
na gledaliških premierah
na potovanjih v Lizbono
ljubim te v tvojih molitvah
v presenetljivi pesmi
v tvoji zbranosti
zaprtih oči
ljubim tvojo nadracionalnost
ki vzbuja začudenje
in spravlja v zadrego mojo
samoprepičanost
ljubim tvojo različnost
ki je nad vsemi pričakovanji
in se imenuje presenetljivost
zaradi katere se ostaja brez besed in
brez diha
presenetljivost
ki je lepa
charment
a mislim na presenetljivost
tvoje skladnosti
na lisičje krzno
po katerem te imenujem
lepa lisica
na presenetljiva sporočila
telefonske tajnice
tvoja presenetljivost
Andrijana
začenja se čas
ki ni od tega sveta
objemava se kot angeli
med nami so ulice in oblaki
zelo glasno kliče
ljubo ime
parki molčijo ponoči

ljubim tvojo presenetljivost
Andrijana
ko govoriš stihe
brez rime
iz sebe
iz mene
prehitela si me v hrabrosti
ljubim te na sliki
imenovani
nevesta
ki jo predstavljam gostom
kot Andrijano
pa nihče se ne upa vprašati
čigavo ime je
nevesta
ali nevešča
zelo je lepa
belina belina povsod
v duši
v pokrivalu las
ki jih nosi vetrič
ali podvikanost mladenke
s temnimi cvetovi v roki
čeprav ni gotovosti
v obrisih
kot da tudi ni Andrijana
ali prihaja belina iz sanj
ljubim te Andrijana
v tvojih nenadnih odhodih
v tvoji osamljenosti
v radosti in zaljubljenosti
ljubim te Andrijana
kadar me želiš opogumiti
z dobrohotnostjo prijatelja
kadar mi izkazuješ privrženost
meni pa puščaš besedo
ljubezen
ljubim te Andrijana
v daljavi in brezkončnosti
ki je pred nami
ljubim te v brezčasju
ljubim te v pričakovanju
novega sveta
in luči
od Tistega
ki naju vodi za roke
ljubim te v gotovosti prihoda
Tistega
ki naju poučuje
v devetih blagih

ljubim te v ljubezni odrekanja
od tega sveta
v ljubezni ki je neminljiva
a raste vsakega dne
v naših optimizmih
ki jim pravimo
ljubezen
ljubim te Andrijana
v tvojem nasmehu
ki ni od tega sveta
v nasmehu
ki je presenetljiv
in skriva vso preteklost
začuden od sedanjosti
obljublja obljublja
to so iskrice prepoznavnega
trepetave luči
daljnih zvezd
pogled
ki na kratko stopi vame
izgine
izgubljam se v spominjanju
tvoj nasmeh slišim kot
glasek
in ti si resna
trenutek te vidim
v bližini
preostalo je
ljubezen
ljubim te Andrijana
v tvojem odstopanju
od besed
ki se ne morejo izreči
gledava se preko mize
sto minut
in več
glasbe se ne spominjava
niti govora
gledava se
zagledana v večnost
ljubim te Andrijana
v ljubezni
ki ni
od tega sveta.

Osijek, febr. 1996

Prev. Martin Silvester

“V mojem romanu se Evropa zrcali v svojem kulturnem in etičnem zatonu”

David Bednarich

(Intervju s Klavdijo Voncino)

Antonija Klavdija Voncina, bivša dolgoletna profesorica italijanščine na goriškem klasičnem liceju Primož Trubar, je širši javnosti znana kot pesnica in pisateljica; s svojo zbirko *Ikone* in z detektivskim romanom *Contratto mortale* (Smrtonosna pogodba) je dosegla laskava priznanja na državni ravni. Klavdijo Voncina, ki živi v Gorici z možem in dvema sinovoma, sem povabil na krajsi klepet o romanu, na kar je rade volje privolila. Prisluhnimo.

Vaš roman Smrtonosna pogodba so kritiki ocenili kot psihološko-policijsko zgodbo: kako je prišlo do zamisli za to?

Iz raznih vzrokov. Dolgo let in z velikim veseljem sem poučevala na šoli. Mislim, da sem z dijaki imela zelo dober odnos: še vedno me nanje veže prijateljstvo. Prišel pa je tudi trenutek, ko sem se lahko posvetila samo pisanju. Veste, med pisanjem pozabim na vse okrog sebe in se lahko poglobim samo v svoje delo. Zakaj sem napisala ravno tovrstni roman? Izbira izhaja iz prepričanja, da vsekakor gre za roman, ki v bistvu govori o stiskah in osamljenosti sodobnega človeka. Gre tudi za iskanje človekovega pravega obraza. Zlasti problem mladih vdira v naš vsakdan z veliko silo in včasih tudi tragiko.

Katere so glavne značilnosti Vašega romana?

Smrtonosna pogodba je akcijsko zastavljen tekst, ki kaže na večni boj med Dobrim in Zlim v človeku in v družbi. Ozadje je mitelevropsko: Evropa v svojem kulturnem in etičnem zatonu, ki je obenem npravni zaton zahodnega človeka - ta je namreč svoje duhovne vrednote žrtvoval zadnjemu še obstoječemu maliku - denarju. V tem mračnem okviru se giblje emblematični lik protagonista romana, filozofa - killerja Gregorja, ki je sam deležen splošne kulturne in duhovne apostazije evropskega človeka, a je morda tudi njena žrtev. Kultura je namreč zanj samo še “divertissement”, umska igra, ki zagotovo ne služi utrditvi etične in državljanske zavesti, ampak - nasprotno - vodi v izgubo slehernega smisla za kesanje. Glavni junak je torej mlad intelektuallec, epigon slavnih ubijalcev (npr. Razkolnikova), a različen od njih, kolikor je različna družba, v kateri živi. Njegova narodnost ni določena, lahko bi bil tudi slovenskega rodu.

Zanima me, ali Vaše delo ima tudi moralno sporočilo.

Nemoralnost glavnega junaka je dejansko odsev mitizacije denarja, apoteoze tiste “auri sacra fames”, ki jo je Zahod vztrajno iskal. V tem smislu roman razodeva globoko zaskrbljenost pred kulturo, ki se je bistveno izneverila svoji nalogi in slednjič zavrgla vrednote, ki jih je v teku stoletij sama zagovarjala.

Prej ste omenili Razkolnikova: rad bi vedel, kateri so Vaši literarni vzorniki. Morda prav Dostojevskij?

V splošnem oziru je razvidna prisotnost širšega evropskega literarnega obzorja, v ožjem smislu pa so moji literarni vzorniki trije klasiki: Goethe, Dostojevskij, Wilde.

Svoje pesmi in roman ste pisali v italijanščini. Kaj je botrovalo tej izbiri?

V italijanščini pišem iz raznih vzrokov: vedno sem poučevala italijanščino in stalno sledila italijanskemu literarnemu dogajanju. Poglobila sem italijanske avtorje, ki so vsekakor vplivali name. Skoraj podzvestno sem torej začela pisati v italijanskem jeziku. Mislim pa, da bi tudi moje pisanje lahko imelo vlogo širjenja naše kulture v italijanskem svetu, saj so nekatere moje pesmi že objavili, tudi v slovenščini, v raznih italijanskih antologijah.

Sem Vas morda zmotil sredi pisanja? Smem vprašati, kaj načrtujete za bodočnost?

Ne vem, če bo čas dopuščal: načrtujem oziroma že imam pripravljen osnutek nove kriminalke. Za ozadje bom tokrat izbrala svet avtomobilskih dirk ali nogometa, ki tako prevzemata današnjo mladino.

Dovolite, da se Vam ob koncu lepo zahvalim za pozornost in zanimanje, s katerima spremljate moje delo.

Slovenska prosveta
in Zveza slovenske katoliške prosvete
razpisujeta

XXV. tekmovanje zamejskih amaterskih odrov

MLADI ODER

Tekmovanja se lahko udeležijo amaterski odri, ki delujejo v naši deželi.

Tekmovanje traja do konca leta 1999. Izid bo javno razglašen ob slovenskem kulturnem prazniku februarja prihodnjega leta.

Skupine, ki se nameravajo udeležiti jubilejnega 25. tekmovanja, morajo javiti svojo udeležbo enemu od obeh prirediteljev.

Za vsa podrobnejša pojasnila in prijave se je treba javiti na naslov SLOVENSKA PROSVETA, Trst, ulica Donizetti 3, tel. 040-370846 ali pa ZVEZA SLOVENSKE KATOLIŠKE PROSVETE, Gorica, viale XX Settembre 85, tel. 0481-538128.

Milan Pahor: Lastno gospodarstvo jamstvo za obstoj

Pri tiskarni Graphart v Trstu je izšla lani obširna knjiga zbornik **Lastno gospodarstvo jamstvo za obstoj** in s podnaslovom Pregled gospodarskih dejavnosti Slovencev na področju Furlanije - Julijske krajine: 1848-1998. Napisal jo je Milan Pahor. Knjiga ima večjo obliko in dvokolonski tisk, šteje pa 265 strani.

Vojko Kocjančič je v uvodni besedi **Zakaj smo se in se bomo združevali...** zapisal: "Gospodarske dejavnosti morajo zadostiti osnovnim potrebam človeka ali skupnosti. Ko so potrebe po hrani, obleki, stanovanju zadovoljene, se pojavljajo nove potrebe: po izobrazbi, socialni, kulturnem življenju, zabavi itd. Slednje nato oplajajo gospodarstvo, da se oblikuje na lepši in bolj človeški način. Brez gospodarstva ni ne skupnosti ne naroda."

Naši predniki so namreč po letu 1848, ki ga zgodovina označuje kot pomlad narodov, pričeli razmišljati o gospodarskih dejavnikih, ki bi povezovali kmete, trgovce in gostince na narodnostni podlagi in ne več samo na stanovski. Nastale so prve denarne in konzumne zadruge. Nadaljnji korak so bile zveze zadrug in hranilnic. Iz majhnih enot je zrasel kapital, ki je s preudarnimi naložbami spodbujal nadaljnjo rast velikega števila podjetnikov. Bili smo v obdobju hitrega razvoja mesta Trsta in tudi mesta Gorice.

Ko je gospodarstvo zadostilo osnovnim potrebam ljudi, je prav iz vrst podjetnikov in njihovih organizacij, združenj in zvez prišla največja pomoč za gradnjo kulturnih sedežev in šol. Že 1897 je zrasel v Barkovljah Narodni dom, leta 1903 pri Sv. Ivanu v Trstu Narodni dom, leto pozneje Narodni dom v Trstu in Trgovski dom v Gorici. Kultura se je razvijala na trdni gospodarski osnovi, to dokazuje tedanji doprinos tržaške in goriške slovenske književnosti in založniške dejavnosti. Samo Mohorjeva družba je imela leta 1919 kar 90.512 naročni-

kov in je zajemala tudi Beneško Slovenijo.

Prva svetovna vojna je odrezala Trst in Gorico od dotedanega avstrijskega zaledja in postala sta periferni mesti italijanske kraljevine.

Slovenci, ki so prišli v italijansko državo, so morali kmalu okusiti fašistični režim. Cilj njihovih gospodarjev je bilo uničenje in zbrisanje slovenske prisotnosti v Trstu in Gorici. V desetih letih 1918 - 1928 ni bilo več v Julijski krajini slovenskih organizacij in zvez. Tudi večina zadrug in podjetij je izginila ali se preoblekla v italijanske oblike. Kulturne ustanove, npr. Narodni dom v Trstu, pa so enostavno zažgali.

Po drugi svetovni vojni je ostalo v Italiji manj Slovencev kot po prvi svetovni vojni, spet so morali zavihati rokave in začeti delati, saj niso imeli ničesar. Leta 1946 so ustanovili Slovensko gospodarsko združenje, toda ker je bila usoda Trsta še neodločena, ni nihče vlagal v nove gospodarske pobude. Slovensko gospodarsko združenje si je s težavo utiralo pot. Za italijanske ustanove je bilo glasnik Titove Jugoslavije, za jugoslovansko oblast je bilo predstavnik kapitalistične družbe. V slovenskem zamejskem okolju je bilo za levičarje izraz kapitalistov, za katoliške kroge pa zaradi kasnejšega članstva v SKGZ rdeča organizacija.

Združenje je vztrajalo in počasi so se razmere izboljšale. Maloobmejni promet in trgovina z Jugoslavijo sta nekoliko popravila gospodarsko stanje in krizo, ki jo je sprožil zaton industrije, zlasti ladjedelništva. Razširilo se je še na goriške in videmske kraje in postalo SDGZ - Slovensko deželno gospodarsko združenje. V zadnjih dveh desetletjih je združenje okrepilo svojo strukturo, si pridobilo ugled, ker je postalo okolje strpnejše, razširilo članstvo in prineslo nove gospodarske pobude, čeprav sta Trst in Gorica hiral. Lep dokaz je popotresna obnova Benečije, kjer je prav injekcija gospodarskih pobud ustavila emigracijo in preprečila nadaljnje obubožanje dolin.

Kriza Kmečke banke in likvidacija Tržaške kreditne banke sta krepko prizadeli poleg bančništva še uvozno - izvozno poslovanje, ki je izgubilo do-

tedanje trge. Nove možnosti gospodarskega razvoja nudi nova Evropa brez mej. Trst, Gorica, Benečija - ves narodnostno mešani prostor mora dokončno dojeti, da je večnarodna sestava tega prostora bogastvo in ne motnja. Obubožanje enega je istočasno siromašenje drugega. Tekmovalcev v igri pridobivanja omenjenih prednosti je veliko.

Avtor pravi v zadnjem sestavku **Knjigi na rob:** "Lastno gospodarstvo je za vsak narod bistvenega pomena, obenem je temeljni pogoj za dejansko enakopravnost. Tako je bilo izhodišče Slovencev v Trstu, ko so se začeli zavedati, da narodni prepoved ne bo trajen, če si ne ustvarijo trdne gospodarske osnove." Toda obdobje med dvema svetovnima vojnama je uničilo s silo vse, kar je bilo v prejšnjih desetletjih postavljeno na noge.

Knjiga je nastala na pobudo Slovenskega deželnega gospodarskega združenja, ki je hotelo s knjigo proslaviti 50-letnico svojega delovanja. In ker je SDGZ gibal vsega gospodarskega delovanja, so v knjigi opisani vsi občni zbori SDGZ - 21 po številu - in dogajanja med njimi. Prikazana je tudi tesna povezava med gospodarstvom in ostalimi področji: narod, politika, kultura, umetnost, šport, šola in izobraževanje, mediji. V knjigi se prepletata in dopolnjujeta preteklost in sedanjost, saj se začenja pripoved sredi prejšnjega stoletja, zaključuje pa se leta 1998.

Knjiga je bogato ilustrirana s črno-belimi slikami. Predstavljene so vodilne osebnosti, zborovanja, občni zbori, sedeži bank, gostiln, trgovin in prizori iz družbenega življenja. Na vsaki strani je vsaj ena slika, več pa je tudi celostranskih prilog. Torej knjiga, ki dostojno prikazuje slovensko življenje v Italiji.

Martin Jevnikar

Slovenci in država, Ljubljana, SAZU, 1995, 382 strani

Pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti so pred časom objavili zbornik **Slovenci in država:** v njem

so zbrani prispevki, ki so novembra 1994 oblikovali istoimenski znanstveni posvet na SAZU-ju. Sodelovalo je 41 priznanih slovenskih zgodovinarjev, ki je skušalo osvetliti pojem in težnjo po slovenski državi od zgodnjega srednjega veka do današnjih dni. Na posvetu so, med drugimi, sodelovali Bogo Grafenauer, Milica Kacin-Wohinz, Ervin Dolenc, Božo Repe, Boris Gombač in Jože Pirjevec.

Vsak diskutant je predstavil krajši esej, ki problem slovenske državnosti obravnava z različnega zornega kota. Žal tu nimamo dovolj časa, da bi vsaj bežno omenili vsebino posameznih študij: omenili bi Boga Grafenauerja, ki je dolgo preučeval potek ustoličevanja karantanskih knezov v slovenskem jeziku in je v svojem prispevku nudil neke vrste povzetek obširne literature na tem področju. Milica Kacin-Wohinz predstavlja raznarodovalni pritisk Italije na Primorsko ter izpostavi predvsem vlogo organizacije TIGR in razhajanja znotraj italijansko-slovenske protifašistične fronte, saj je italijanska komponenta zavračala jugoslovansko težnjo po Julijski krajini. Boris Gombač razmišlja o Svobodnem tržaškem ozemlju in o diplomatskem vozu, ki je po drugi svetovni vojni botroval nastanku in nato propadu zamisli o tej rešitvi tržaškega vprašanja. Jože Pirjevec pa jemlje v pretres posebnost Slovenije znotraj socialistične Jugoslavije, posebej težnjo njenih vodilnih osebnosti, da bi v politiki in kulturi Slovenija ubrala drugačno pot, in nezaupanje centralnih oblasti vanjo.

Med drugim imamo v zborniku tudi prispevke o obdobju, ko je Prekmurje bilo del madžarske države, o razvoju ideje o slovenski državi v emigraciji in še študijo o koroških Slovencih: gre za poglavja iz slovenske zgodovine, ki so nekoč bila postavljena na rob zgodovinopisja, medtem ko jih danes preučujejo z vedno večjim zanimanjem. Bralcu, predvsem pa mlademu študentu ali višješolcu, svetujem, da knjigo vzame v roke in jo prelista: ker jo sestavlja več krajših prispevkov, branje ni prezahtevno, obenem pa je avtorjev prikaz posameznega vidika lahko spodbuda za nadaljnje lastno izobraževanje in raziskovanje.

Neva Zaghet

Zapisnik

seje komisije za XXVII. literarni natečaj Mladike

Komisija se je sestala dne 29. januarja 1999 v Trstu in pregledala 61 pesniških prispevkov in 37 proznih spisov, skupaj 98 del.

Prispevki so prišli iz vseh slovenskih pokrajin in iz zamejstva. Komisija je pregledala in ocenila vsa dela in določila:

PROZA

Prvo nagrado dobi prispevek z naslovom *Obnova*, ki je došel pod psevdonimom Loredana. Avtor pripoveduje o srečanju restavratorja Slovenca z narodno neosveščeno mlado Benečanko, ki v pogovoru razkriva svoje slovenske korenine. Opis je zelo realističen, z aktualno tematiko, dialog živahen, pripoved napeta in spretno izpeljana.

Avtor je **Andrej Arko** iz Ljubljane.

Drugo nagrado prejme novela z naslovom *Kaj pa razprodaja iz garaže*, ki je prispela pod šifro Posekana brajda. Novela, razpeta med Florido in dolino Krke, v ključu ganljivega domotožja po domovini in v spretni literarni obdelavi prikazuje globoko razklanost med dvema svetovoma. Napisana je v brezhibnem jeziku in z bogato metaforiko.

Avtorica je **Irma Marinčič Ozbalt** iz Kanade.

Tretjo nagrado prejme novela z naslovom *Angel varuh*, ki je prispela pod geslom *Angel varuh*. Gre za motiv zapuščene deklice iz razrvane družine, kjer je oče pijanec, mati pa odsotna. V stiski ji pomaga starec, poln dobrote in razumevanja. Sestavek je zanimiv in doživet, pisan s čutom za življenjsko tragiko.

Avtorica je **Mateja Gomboc** iz Nove Gorice.

Komisija **priporoča** še za objavo novelo *Starec in golob* Ladislava Črnilogarja z Jesenic; novelo *Mengore* avtorja Dušana Škodiča iz Medvoda; novelo *Čaj z medom*, ki jo je napisala Tarcisia Galbiati iz Ljubljane.

POEZIJA

Prvo nagrado za poezijo prejme ciklus pesmi brez naslova, ki je prispel pod šifro Murko. Gre za razmišljanje z večnostno dimenzijo o vsakdanjih stvareh in problemih, s tipično ženskim čustvovanjem in v izbranem, a preprostem jeziku, ki globoko učinkuje na bralca.

Avtorica je **Silva Bajc** iz Postojne.

Drugo nagrado prejme ciklus pesmi brez naslova pod geslom *Mesečna mandola*. Gre za podobe iz slovenskega življenja in pokrajine z rahlo ljudskim pridihom, ki jih sklepa pesem *Mrtvaški ples*, ki se očitno navezuje na hrastovelske freske.

Avtorica je **Marica Škorjanec** iz Ljubljane.

Tretjo nagrado prejme ciklus pesmi, ki je prispel pod šifro Matija. Gre za pesmi, ki izražajo elementarno doživetost v preprosti obliki in brez iskanosti, vendar v tekočem in sproščenem jeziku.

Avtorica je **Mojca Šuklje** iz Ljubljane.

Trst, 29.1.1999

Za komisijo
prof. Martin Jevnikar

Drago Jančar: Temna stran meseca. Kratka zgodovina totalitarizma v Sloveniji 1945-1990

Pri Založbi Nova Revija v Ljubljani je izšla proti koncu lanskega leta obsežna knjiga na 850 straneh z naslovom **Temna stran meseca** in s podnaslovom *Kratka zgodovina totalitarizma v Sloveniji 1945-1990*. Zasnoval in uredil jo je pisatelj Drago Jančar, ki je napisal kritiko stalne razstave **Slovenci v 20. stoletju** in v njej med drugim zapisal, da razstava prikriva temno stran slovenske zgodovine po letu 45 in lakira totalitarni sistem. Zato "bi bilo treba postaviti alternativno razstavo, na kateri bomo poleg veselja na ljubljanskih ulicah videli tudi teharško taborišče, roške jame, poleg kipov Kardelja, Tita in Mačka tudi obsojence z dachauskih procesov... poleg štafet in parad tudi prepovedane revije in časopise."

Iz Muzeja novejšje zgodovine je prišel hiter in presenetljiv odgovor: "ponudili so mi, popolnoma resno, da zberem sodelavce in v Cekinovem gradu postavim svojo vizijo alternativne razstave novejšje slovenske zgodovine."

Jančar se je obrnil na zgodovinarja Jero Vodušek - Starič in na Vaska Simonitija in ju vprašal, če bi mu pomagala pri delu, in oba sta z navdušenjem pristala, obrnil se je še na druge in takoj je dobil toliko sodelavcev, da so v enem letu pripravili odmevno razstavo, ob njej pa izdali zbornik.

Knjiga je izrazito dvodelna: v prvi polovici so eseji in razprave, ki so jih napisali priznani strokovnjaki in poznavalci snovi. V njih sta Drago Jančar in Vasko Simoniti s sodelavci podala "obraz totalitarizma". S tem sta uvedla zamolčano in pozabljeno temno stran novejšje slovenske zgodovine, ki sega od 8. maja 1945 do prvih demokratičnih volitev. Prikazana so različna področja slovenskega življenja v socializmu od prevzema oblasti in povojnih pobojev in političnih procesov, preko velikega političnega pritiska v teh letih do ideološkega boja v kulturi, znanosti in šolstvu.

V prvem poglavju pišejo o pobojih, kratenju človekovih pravic, nasilnih

razlastitvah, procesih in prepovedih. Takoj po vojni so komunisti v Sloveniji izvedli vrsto zločinov, kakršnih slovenska zgodovina še ni poznala. Najbolj izstopajo tako imenovani izvensodni poboji vojnih ujetnikov, vrnjencev in aretiranih civilistov. Pobijanje je organizirala komunistična oblast. Kardelj je dal že 3. oktobra 1944 Matiju Mačku natančna navodila, kako naj ravnata Ozna in KP, katere člani so morali biti vsi oficirji Ozne. Največja skupina žrtev so bili domobranci, ki so jih Angleži izročili Titovcem. Vrnjenih domobrancev je bilo 10.500 in 600 civilistov. Prvo skupino so prepeljali v Kranj, Št. Vid in Škofjo Loko, drugo v Teharje. Kam so jih vozili na pobijanje, ni še raziskano. Na vsak način v Kočevski Rog, kjer so morali po vojski sanirati grobišča. Druga skupna grobišča so rudniški jaški na območju od Laškega do Trbovelj. Tretja skupina grobišč so protitankovski jarki, ki so jih pripravili Nemci. Ti jarki niso bili raziskani, še manj posamezni grobovi po gozdovih in travnikih. Največ so za ubite domobrance napravili člani Nove slovenske zaveze. Po župnijah so pomagali postavljati farne plošče z osnovnimi podatki o umorjenih.

Milko Mikola piše o povojnih nasilnih razlastitvah premoženja v Sloveniji. Tudi tu ni veljal noben zakon, če je partiji posestvo ali tovarna ugajala, jo je enostavno zaplenila. Isto se je godilo z večjimi posestvi. Katoliška cerkev je bila od začetka revolucije pod posebnim pritiskom oblasti, saj so vedeli, da ima izreden vpliv na ljudi. Vendar pa niso mogli s kolom nad njo, kakor so lahko hodili nad druge ljudi. Cerkev je mednarodna ustanova, zato vsak napad nanjo odmeva po svetu. In tega so se zavedali tudi slovenski komunisti, seveda pa so se spravljal na posamezne duhovnike, na Primorskem npr. na Jožka Kraglja, mons. Ukmarja pa so pretepli.

Pogosto so zaplenjali ali prepovedovali revije in časopise. Od 1963 do 1989 je bilo v Sloveniji prepovedanih 32 tiskanih stvari in uvedenih več kot 40 kazenskih postopkov proti piscem ali urednikom. Prepovedana so bila npr. dela zamejskih in zdonskih pisateljev, ker je o tem govoril poseben zakon. Tako so bile npr. prepovedane Pahorjeve in Rebulove knjige, tudi Beličičeve.

Povojni zaporniki so bili brezpravni. Ko so jih pripeljali v zapor, jih niso zdravniško pregledali, večino so odpeljali za več tednov v karanteno, kjer so čakali na nadaljnjo razporeditev. Na dan aretacije je bilo praktično vse opravljeno in odločeno. Takrat je bila navadno napisana tudi obtožnica in določene metode za doseg priznanja vsega, česar so posameznika obtoževali. "Polnih deset let so me vlačili iz zapora v zapor. Zapravili so mi najlepša leta, ukradli so mi vso mladost. Uničili so mi življenje. Za preživetje trpljenje ne krivim nikogar. Morda usodo, ker sem bil rojen v tako nesrečnem času," je nekdo zapisal.

V zborniku govorijo tudi o povojni usodi tigrovcev, protifašistične organizacije primorskih Slovencev. Večina tigrovcev se je med vojno pridružila partizanskemu boju proti okupatorjem, mnogi vodilni pa so se povezali z angleško obveščevalno službo. Kljub temu jim oblast nikoli ni zaupala in so mnogi tragično končali.

V poglavju **Šola, cerkev, emigracija, zamejstvo** so prikazane posledice komunistične revolucije, ki jih je zasekala v te ustanove in družbe. Seveda so te ustanove tako obsežne in zapletene, da še ni mogoče izmeriti vseh posledic. Zlasti šolstvo je utrpelo velike spremembe in padec učnih uspehov in znanja. Učitelje, ki so hodili v cerkev k maši, so predstavljali ali metali iz službe, če pa se je kdo pritoževal, so ga predstavljali v nemogoče razmere. O tem je dolg življenjepis učitelja Vinka Guna, ki ga je napisal Justin Stanovnik, s podnaslovom "Povojne učiteljske zgodbe". Bil je odličen človek in učitelj, toda "hodil je v cerkev".

Razdeljeno manjšino je opisal Ivo Jevnikar, ki že leta raziskuje delovanje tigrovcev in primorskih padalcev. Ker so sodelovali z Angleži, so bili sumljivi in so jih počasi in na tiho pospravili. Ob pritisku na Cerkev navaja dogodke v Lanišću, kjer so ubili duhovnika Mira Bulešiča, ranili pa tržaškega duhovnika Jakoba Ukmarja. V zamejstvu so bile težave s šolstvom, ker komunistična oblast v Sloveniji ni dovolila zavezniških šol, šele na posredovanje uglednih mož so pustili. Urednika Andreja Uršiča so ugrabili in je izginil. Tržaška revija Za-

liv je bila večkrat prepovedana, prav tako knjige Borisa Pahorja, včasih celo Mladika.

Navajanje iz knjige *Temna stran* meseca bi lahko nadaljevali, vendar bi se podoba in miselnost te knjige ne spremenila. Krivice in nasilja so se dogajale na vseh poljih, saj je veljalo pravilo: "Kar ni prepovedano, ni dovoljeno."

V drugem delu knjige *Temna stran* meseca so fotokopije pisem, dekretov, razsodb, časopisov in knjig, ki so sami po sebi strahoten dokaz razmer in dogodkov, ki so jih preživljali slovenski ljudje v povojnih letih.

Celotna knjiga *Temna stran* meseca je torej komaj verjetna zgodba o slovenskih ljudeh in njihovi srčni kulturi. Zapeljati so se dali v neverjetne oblike obnašanja, v krutosti in nasilja, o katerih se nam niti sanjalo ni. Dragu Jančarju pa se moramo zahvaliti za pogum in vztrajnost, da je knjigo pripravil in izdal.

Martin Jevnikar

Renato Ferrari: Murva Fabianijevih. Stoletje miru na Krasu

Proti koncu lanskega leta je izšla pri založbi Mladika v Trstu knjiga Renata Ferrarija **Murva Fabianijevih**, s podnaslovom "**Stoletje miru na Krasu**". Knjiga šteje 266 strani in na koncu še 10 strani barvnih slik krajev in ljudi, ki nastopajo v romanu. Knjigo je prevedla Evelina Umek, pobudo za prevod pa je dala Anja Muck-Župan, ki je napisala tudi spremno besedo.

Pisatelj Renato Ferrari se je rodil tržaškemu staršem leta 1908 v Gorici, že desetletja pa živi v Milanu. Poleg knjige **Murva Fabianijevih** je izdal še zbirko novel **Cani e gatti a Trieste** (Psi in mačke v Trstu -1983), ki jih je skoraj vse napisal v dvajsetih in tridesetih letih, in roman **Il caffè Ferrari ai Volti di Chiozza** (Kavarna Ferrari pri Volti di Chiozza - 1993). Leta 1998 je izdal še roman **Nudi di donne** (Ženski akti). Pisatelj ima velik smisel za psihološki prikaz ljudi in za lepoto in značilnosti narave, v kateri se gibljejo junaki.

Roman *Murva Fabianijevih* je napisan tako, kot da ga narekuje glavna junakinja Charlotte pravniku. Pisar

poroča, da je pripovedovalka zelo skrbna, pripravlja se in dolgo premišljuje, z napisanim ni nikoli zadovoljna, zato spreminja besedilo, zamenjuje liste in počasi pride do konca. Pripoved je živahna, izčrpna, nazorna in odkritosrčna. Junakinja pripoveduje o vsem, kar je mislila in delala, pisec pravi, da bi bila zmožna opisati tudi svojo prvo poročno noč. Nekoliko jo je nakazala z besedami, s katerimi je opisala obisk vinograda: "Poglej," je rekel Anton in z roko prijel grozd, ne da bi ga odtrgal od trte. "To grozdje boš morala poznati, dobro ga poglej. Izbor grozdja, ki ga obešamo na okvirje, je vedno delo družinskih članov."

"Sklonila sem se, da bi ga pogledala. Grozd je bil velik, njegove jagode redke, njihova barva rumena in Anton, Anton je bil poleg mene. Spustila sem grozd, z rokama sem prijela njegovo glavo in si jo približala.

Moja poročna postelja je bila trpka zemlja v vinogradu gospoda iz Kobdilja.

On je bil moja trgatev."

Charlotte je kot otrok odpotovala v Bocen in stanovala v gradu. Vrnila se je kot gospodična 17 let, odrasla, visoka, lepe postave, zrela. Tedaj pa je zbolela gospodinja in zdravnik jo je poslal v Kobdilj k družini Fabiani, čeprav se je zelo branila. Spremljale so jo Charlotte in dve dekli in peljali so se s kočijo. Charlotte je dosegla, da je sedela na kozlu pri vozniku, ker je hotela gledati naravo. Piscu zgodbe je rekla: "Med potovanjem sem se povezala s to zemljo, se pridružila duhu zemlje... Ničesar nisem vedela o Antonu, o ljubezni, toda moj nagon me je, sicer nedoločno, opozarjal, da se moram pripraviti na zelo pomemben dogodek."

V prvih dneh v Gornjem Kobdilju se Charlotte zbliža z naravo, občuduje jo, posebno orjaški hrast. Dekla Anka ji razlaga ženske probleme, ljubezen, zapeljevanje. Spozna Antona Fabianija in skupaj jahata lipicanca in Anton ji razkazuje obširno posestvo. Gresta tudi k Sv. Gregorju, kjer je pokopanih več Fabianijevih. Čeprav je med njima velika starostna razlika, se ona z vsem srcem zaljubi vanj in samo premišljuje, kako bi mu to povedala.

"Misel, kako osvojiti Antona, je obvladovala vse drugo in v ta namen sem osredotočila vse svoje skrite sile. Nagonsko sem čutila, da moram biti čim bolj ženska. Zato sem poskusila čim bolj razviti tovrstno mojstrstvo. Skušala sem iztisniti iz sebe čim več ženske miline, čim več ženskih čarov. Morala sem ga čim bolj vzburiti. Moral bi umirati od želje po meni. To je bil cilj, ki sem si ga postavila."

Ni ji bilo treba dolgo čakati, Anton ji je razkril ljubezen in brez težave sta se poročila. O poročni postelji ste že slišali. Bila sta srečna, nikoli ni bilo nobenega nesporazuma, razumela sta se na pogled. Imela sta 14 otrok in samo dve hčerki sta umrli kmalu po rojstvu in sin pri 14 letih. Razen enega so vsi študirali. Največji uspeh je dosegel Maks, svetovno znani arhitekt in urbanist, profesor na dunajski univerzi.

Sin Pepi je postal gospodar na domačiji, a je umrl 1916 za levkemijo. Sin Alojz je bil v Trstu dvorni svetnik. Sin Willy je delal pri Tržaškem Lloyd. Zadnji, Edmund, je bil namestnik Tržaškega guvernerja. Ko so Nemci med prvo svetovno vojno bombardirali vas in upepelili hišo Fabianijevih, se je gospodar Edmund z ženo Mitzi zatekel v Branico, nato k sorodnikom Pečenko v Pekel v Vipavski dolini. Hišo so po vojski renovirali.

Mož Anton Fabiani je umrl 11. januarja 1893. Ob njegovi smrti je zapisala. "To je bila moja prva, velika bolečina...Z Antonom sem preživela osemindeset čudovitih let. Bila sva eno in, ko je prišla ura njegove smrti, je bilo, kot da bi polovica mene umrla."

Žena Charlotte pa je umrla 14. oktobra 1923. Slika njenega nagrobnika je v knjigi. Tudi po moževi smrti je zbiral za svoj god vse otroke in vnuke v svoji hiši in jih gostila in se z njimi pogovarjala.

Knjiga Renata Ferrarija **Murva Fabianijevih** je odlično delo, nastopajoči ljudje so resnične osebe, živi in nazorni, kakor da so s ceste stopili v knjigo. Pisatelj Ferrari jih je spretno prenesel iz Charlottinih ust v knjigo in iz nekake pravljice ustvaril prepričljivo delo, nekaj slavospev Slovincem od stare domovine v Zakarpatju do časov po prvi svetovni vojni.

Martin Jevnikar

Sandi Volk: Slovenska politična emigracija v Trstu do leta 1954

V Zgodovinskem časopisu v Ljubljani, 52. letnik, izšel leta 1998, je priobčil Sandi Volk zgodovinsko razpravo **Slovenska politična emigracija v Trstu do leta 1954**. V njej je prikazal razmere v Trstu v prvih povojnih letih (od 1945 do 1954), ko usoda mesta še ni bila odločena. Prvih 42 dni je bila v mestu jugoslovanska uprava, nato Zavezniška vojaška uprava. Ta je hotela med drugim obnoviti slovensko šolstvo, vedela pa je, da ne bo mogla sodelovati s člani organizacije Oslobojilne fronte, zato se je predstavnik Prosvetnega odseka ZVU, ameriški poročnik John P. Simoni obrnil na duhovnika Petra Šorlija in njegov krožek za nasvet in pomoč. Ta je svetoval dr. Barago, ki je s sodelavci ustanovil v begunskem taborišču v Monigu pri Trevisu gimnazijo, da so mogli maturanti opraviti maturo in se vpisati na univerzo. Baraga je odšel v Trst in se s Simonijem dogovoril, da postane strokovni svetovalec za slovenske šole pod ZVU v Trstu (dekret 18. avgusta 1945). Pozneje je postal še ravnatelj realne gimnazije. Na Baragov predlog so zavezniki ustanovili: 6 slovenskih srednjih šol, 4 nižje strokovne šole, vse osnovne šole, poseben učiteljski tečaj v Gorici in hrvaške šole v puljskem okrožju. Dne 7. februarja 1946 so v Ljubljani Barago obsodili na smrt "zaradi sodelovanja z okupatorjem" (str. 91). Amerikancev obsodba ni motila, ker so poslali v Ljubljano zaupnika, ki je pregledal sodni postopek.

Baraga je dosegel, da je ZVU oktobra 1945 za dva meseca razveljavila predpis, ki je določal, da je za sprejemanje v službo ZVU potrebno italijansko državljanstvo. Iz taborišč je poklical toliko beguncev, da so zasedli v šoli prosta mesta. Da bi preprečili poplavo komunističnih učbenikov, je poročnik Simoni organiziral pisavo in izdajanje lastnih.

Prve tržaške šolske knjige so izšle oktobra 1946 in so jih napisale učiteljice z dolgoletno izkušnjo. Izšle so čitanke in računice za vse razrede, istočasno in malo pozneje so izšle čitanke za srednje šole, malo pozneje še druge knjige, tudi zgodovinske, čeprav so se jih v začetku zavezniki bali.

Vseh knjig - šolskih in pomožnih - je izšlo pod Zavezniško vojaško upravo 171. Seznam je v knjigi Slovensko šolstvo na Goriškem in Tržaškem 1945-1985, str. 135-147.

Poglavje o šolstvu je Volk zelo skromno opisal, čeprav imamo Izvestja in publikacije o šolah. Niti omenil pa ni dijaške revije **Literarne vaje**, ki jih je ustanovil v šolskem letu 1949/50 profesor Rudolf Fajs na Nižji srednji šoli. Sam je natipkal štiri številke v treh izvodih, naslednje leto so bile razmnožene v 300 izvodih, tretje leto so bile tiskane v nad tisoč izvodih. Izhajale so 30 let, do 1979 in so najdaljši slovenski dijaški list. Vzgojile so številne povojne slovenske pesnike in pisatelje.

V drugem delu razprave govori Volk o delovanju emigrantov v političnem in prosvetno-kulturnem življenju. Kot poudarja Nadja Maganja, ki jo avtor navaja, "so bili predvsem emigrantski intelektualci tisti, ki so nasprotovali politiki bojkotiranja ZVU, ki so jo izbrale OF-ovske organizacije. Taka izbira je po njihovem mnenju bila pogubna za slovensko manjšino, saj je pomenila izgubo številnih priložnosti za doseg pomembnih narodnih pravic in je dovoljevala italijanski strani, da si je opomogla in spet zavzela pozicije, ki jih je bila izgubila po vojni."

Emigranti so v Trstu politično delovali skoraj izključno v katoliških organizacijah. Vendar so poredkoma zavzemali javne politične funkcije. Delovali so v ozadju, predvsem pa v kulturnih, mladinskih, stanovskih in drugih katoliških organizacijah. Prvi so se na tem področju angažirali duhovniki begunci. Pod vodstvom Jožeta Prešerna so nekateri od njih že leta 1945 v Trstu organizirali v okviru mestne župnije Sv. Antona Novega razne skupine, ki so združevale katoliške študente in študentke, učiteljice in izobražence ter naslednje leto ustanovili revijo **Mlada setev** (izhajala do 1950). Iz teh skupin se je v naslednjih letih izoblikovala **Slovenska dijaška zveza, Zveza katoliških izobražencev** (kasneje Slovensko katoliško akademsko starešinstvo), **Slovenska Vincencijeva konferenca** ter **Slovensko karitativno društvo**.

Duhovščina je imela vodilno vlogo tudi pri nastanku katoliške politične organizacije. Tu izstopa lik Petra Šor-

lija, ki je takoj po vojni zbral okoli sebe krog begunskih in domačih sodelavcev, tako duhovnikov kot laikov.

Javno vlogo pa so begunci odigrali v strankarskih kulturnih organizacijah. Zastopani so bili v pripravljalnem odboru, leta 1947, **Slovenske prosvete**, ki je še danes krovna organizacija katoliških prosvetnih društev. Izstopa osebnost Jožeta Peterlina, ki je bil predvsem vsestranski organizator, a tudi kulturni ustvarjalec. Peterlin je bil šolnik in je sodeloval pri obnovitvi slovenskega šolstva, organizator in ustvarjalec dramaturških programov radia, ustanovitelj, pobudnik, sodelavec raznih revij (pričel je že leta 1946 kot urednik **Mlade setve**, leta 1957 pa je ustanovil **Mladiko**) in zbornikov, ustanovitelj raznih kulturnih društev (poleg Slovenske prosvete tudi Slovenskega kulturnega kluba in Društva slovenskih izobražencev), organizator in vodja kulturnih srečanj **Draga**, poleg tega pa še predavatelj, gledališki režiser, igralec in kritik ter pobudnik kulturnih prireditev. Peterlin je dejansko, z nekaterimi drugimi priseljenimi Slovenci (poleg prej omenjenih skupine duhovnikov naj spomnim na Vinka Beličiča, Maksa Šaha), postavil na noge slovensko katoliško kulturno gibanje v Trstu.

V zadnjem delu razprave se je avtor ustavil pri obeh tedanjih tednikih, ki sta izhajala v Gorici. Prvi je bil **Slovenski Primorec** (od 28. avgusta 1945 do 29. decembra 1948) in **Katoliški glas** (njegov naslednik, nastal iz združitve Slovenskega Primorca in tržaškega Tedna). V začetku je Slovenski Primorec obravnaval vprašanje beguncev zelo previdno, zagovarjal je zlasti prepričanje, da smejo imeti drugačno prepričanje kakor zmagovalci. Toda že proti sredini leta 1946 je zavračal komunistične trditve o izdajstvu in sodelovanju z okupatorjem. Novi časopis, Katoliški glas, se je odločno postavil na katoliško stran, ki je bila v večini med begunci. Zagovarjal je slovensko ljudsko stranko, ki je imela za voditelja dr. Miho Kreka, in zavračal jugoslovanski komunistični režim.

Na koncu navaja avtor Volk vrsto virov, čeprav se mu zdi, da so begunci napisali malo o svojem življenju in delu.

Martin Jevnikar

Res Slovenica - quo vadis? (zbirka Traditiones), Ljubljana, SAZU, 1997, 470 strani

Slovenska Akademija znanosti in umetnosti izdaja zbornik Traditiones enkrat letno. Zadnja, zelo zajetna številka (ki obsega skoraj 500 strani) vsebuje članke in razprave o slovenski identiteti oziroma razpoznavnosti. Eseje so prispevali priznani slovenski raziskovalci, med katerimi bi omenila Tarasa Kermaunerja, Jožeta Toporišiča, Alenko Šivic-Dular, Franca Jakopina in Andreja Vovka. Vsak s svojega zornega kota so osvetlili problem slovenske razpoznavnosti: v zborniku imamo šest obsežnih poglavij, v katerih so avtorji med drugim razpravljali o slovenski mitologiji, slovenskih osebnih imenih, jezikovnih interferencah na mešanem ozemlju, o identiteti in drugosti v slovenski dramatik. Z zornega kota zamejca je zelo zanimiv razdelek, kjer so objavljene študije o Slovencih v Trstu, na Madžarskem, Koroškem in v inozemstvu. Te prispevke so med drugim oskrbeli Zora Tavčar, Peter Rustja in Živa Gruden.

Na tem mestu ni mogoče pregledati vseh prispevkov. Med vsemi se bom omejila na nekatere: zanimiva je npr. študija Janeza Kebra o osebnih imenih, kakršna so lahko *Mojca*, *Samo* in *Vesna*, kot dokazilo slovenske identitete. Zora Tavčar je v nekaj strani strnila spomine na svoje štiridesetletno poučevanje na slovenskih šolah v Trstu in na izkušnje pri pouku slovensščine, medtem ko se je Peter Rustja osredotočil na poročanje lista *Edinost*, ki je v prejšnjem stoletju svaril narodno zavedne Slovence, naj se varujejo italijanskih popevk in šager, ker se tako nevarno izpostavljajo asimilaciji. Živa Gruden pa je predstavila delovanje dvojezičnega vrtca v Špetru, kjer se otroci s pomočjo narečnih pravljič, pesmi in šeg približujejo slovenskemu izvoru svojih 'non' in 'nonunov'.

Zbornik Traditiones prinaša torej bogato branje, ki nudi vpogled ne le v strogo strokovno esejistiko, temveč tudi v zgodovino in delovanje slovenskih skupnosti, ki živijo zunaj meja slovenske države.

Neva Zaghet

...razstave

August Černigoj v Muzeju Revoltella

Ob številnih razstavah, naj omenim vsaj nenavadno lepo in bogato v goriškem Kulturnem centru Lojzeta Bratuža in prijetno izzivalno v ljubljanski Moderni galeriji, ob spominskih večerih in člankih ali celo monografsko zaokroženih revijah se je v mesecu februarju nadaljevalo živahno obhajanje stoletnice rojstva tržaškega umetnika Avgusta Černigoja z obsežno razstavo v tržaškem osrednjem likovnem razstavišču - v Muzeju Revoltella.

Razstava je bila slovesno odprta 19. decembra z več govori in pravo množico obiskovalcev. Zelo umestno je v tistih dneh ugotovil v radijski oddaji umetnik Franko Vekjet, da se verjetno noben slikar ne more pohvaliti s tolikimi razstavami in vsestranskimi pobudami ob kaki obletnici, kot se je to zgodilo s Černigojevo stoletnico. Vekjet je tudi skušal odgovoriti na vprašanje, zakaj tako. Naj k njegovim razlagam dodam še svojo: v današnjem trenutku je umetnost na brezpotju, priča smo skrajno raznolikim iskanjem in očitno protislovnim rešitvam. To traja že kar nekaj časa. Spominjam se, da je bilo še pred nekaj leti normalno, da se je uveljavila ta ali ona smer, da so nekako skupinsko delovali umetniki ob podpori kakega kritika, istočasno pa so se pojavljale zgodovinske razstave, najprej vse uglašene na impresionizem, koliko je bilo tega! - nato se je pozornost usmerila na ekspresionizem, futurizem, nadrealizem, kubizem... predvsem ob nekaterih smereh pa sem imela občutek, da je šlo za iskanje tistih začetkov, iz katerih se je razvila umetnost tega stoletja. Res je namreč, da se je na neki točki v umetnosti zgodila tista velika ločitev med idejo in obliko, pri kateri je začela igrati glavno vlogo ideja, dejanska uresničitve v likovnem predmetu, vsa ročna in vsakršna spretnost izdelave pa je zgubila pomen. Duchamp si je predmete celo izposojal in umetnost je bila v tem, da je umetnik opravil umetniško dejanje s postavitvijo predmeta v prostor umetniškega.

Skratka, mislim, da je želja po spoznavanju Černigoja predvsem želja po odgovorih na bistvena vprašanja v zvezi s sodobno umetnostjo, ker nam predstavlja tržaški ustvarjalec tisto emblematično osebnost, pri kateri se je izvršil veliki obrat v smeri privilegiranja ideje.

Černigoj je vznemirljiv še danes in zanimivo je, da ga imajo za svojega duhovnega učitelja umetniki najrazličnejših smeri in izraznih sredstev.

Toda po tem dolgem uvodu k razstavi sami!

Njen italijanski naslov se glasi "Poetica del mutamento", kar slovensko beremo v časopisih Poetika spremembe. Postavitev razstave je izvedena po zamisli arhitekta Borisa Podrecca, ki je hotel simbolično poudariti z veliko ladjo, po kateri se premika obiskovalec razstave, da bodo ob koncu razstave njena ogrodja odšla na odprto morje, kot so potovale po njem Černigojeve dekoracije ladij-velikank, ko si je s tem delom umetnik služil kruh.

Černigoj je predstavljen kot konstruktivist (iz tistega časa imamo v glavnem le dokumente), osvetljeno je njegovo delo na ladjah (oprema in dekoracija), poudarjeno je njegovo ustvarjanje v tridesetih in štiridesetih letih, ob koncu pa še bogata povojna leta, ko se je znal odzivati na vse novo, a ni nehal biti po najglobljem prepričanju konstruktivist.

Postavitvi bi lahko očitali, da nudi premalo hitrih in koristnih informacij. Izšel je sicer katalog na tristo straneh, a v uri ali dveh, kolikor povprečen obiskovalec razstave pač more posvetiti obisku Revoltelle, si s katalogom ne pomagaš.

Ob tem naj pripomnim, da se ne strinjam s konceptom, ki se je uveljavil v zadnjih letih, ko postane katalog osrednje vprašanje pripravljalcev razstave in ko so eseji, ne vedno, a velikokrat, lepopisje brez dejanske uporabnosti.

Izobrazba seveda ni stvar treh podatkov, ampak v preveliki ambiciji in zahtevnosti ne smemo pozabiti, da si strokovnjaki vsekakor sami pomagajo, če jih kaj zanima poglobiti, mlad obiskovalec ali zgolj ljubitelj umetnosti pa pričakuje nekaj jasnih informacij, na katerih graditi lastno spoznavanje predstavljenih del. Vtis imam, da

*Prispevajte
v sklad za kulturo
in za naš sedež
v središču mesta*

AKCIJA
10.000 LIR
SE NADALJUJE

pri Černigojevi razstavi ostaja nepojasnjeno, kako je pojmoval umetnost, njeno didaktičnost, njen vpliv na družbo; kako je kljub svoji odlični tehniki iskal vedno novih prijemov, kako zanj slika ni bila lepa ali grda, ampak uspela ali ne; kako je bila pri njem umetnost - življenje; kako je bilo ustvarjanje - igra...

Vsekakor sta razstava in katalog pomembna, in ko vidimo prvo in preberemo drugega, imamo prijetno spoznanje, da se je v odnosu do Černigoja nekaj bistvenega premaknilo. Naslednji korak zahteva umestitev njegovih del v tržaški prostor, v Muzej Revoltella, nato pa poživitev delovanja lipiške galerije, kjer se nahaja glavni opus.

Magda Jevnikar

Arhitekt Boris Podrecca na razstavi v Trstu

Černigojevo razstavo v tržaškem muzeju Revoltella je postavil arhitekt, profesor in publicist Boris Podrecca, ob tej priliki pa se je predstavil tržaškemu občinstvu z izborom svojih del, tako da imamo sočasno v isti stavbi kar dve pomembni razstavi.

Na odprtju je Podrecca povedal, da se mu zdi povratak v Trst, kjer je preživel mladost, kakor vrnitev na Itako. Prvič je razstavljal, star sedemnajst let, prav v Trstu, in na isti razstavi se je predstavil tudi Avgust Černigoj. Od takrat je minilo preko štirideset let, Podrecca je prehodil bogato ustvarjalno pot, v marsičem pa se čuti dolžan svojemu bivšemu profesorju. Čeprav se je iz nekdanjega slikarja in nato kiparja spremenil v arhitekta, priznava, da se - kljub različnosti - še vedno ujema s Černigojem v nečem bistvenem: obema je skupen skepticizem v odnosu do formul, do stilov. To spoznanje je globoko in je postalo vodilo pričujočih dveh razstav: prva, Černigojeva, nosi naslov Poetika sprememb, druga pa, Podreccova, se glasi Poetika razlik.

Dihotomija je le navidezna in Podrecca svoj odnos do različnih slogov poimenuje zavračanje razizma stilov.

Razstava je potujoča in med etapami naj omenimo Dunaj, Prago in Peking. Razstavljenela dela pa dokazu-

jejo, da je arhitektov osebni zemljevid še toliko bolj pisan, saj ga srečujemo v številnih državah in pri nadvse ambicioznih projektih.

V katalogu k razstavi se arhitekt predstavlja v obliki intervjuja, tako da se pogovor suče okrog številnih vprašanj ne le sodobne arhitekture, ampak življenja sploh. Ker je tudi profesor in publicist, prihaja do izraza njegova celovita izobrazba in izredna razgledanost. Z nekaj stavki o otroštvu v Mostarju in o mladosti v Trstu utemeljuje svoj odprti odnos do raznolikosti v mišljenju (Ne morem biti monoteist, tako nekako pravi), istčasno pa poudarja, da je globalizacija pojav, ki se bo vedno bolj omejeval na nekaj pomembnih središč, vsa druga mesta, manjša, pa bodo imela možnost, da bodo še močneje zaživele s svojimi posebnostmi.

Arhitektura kot etnologija, torej, arhitektura kot sredstvo, da oblikujemo življenje. Zato ima tako rad delo v različnih krajih, saj verjame v "duh" prostora, hoče ga razumeti in interpretirati, pri tem pa mu nudi največ maneverske svobode urejanje trgov. Zanimajo ga materiali in ti so nujno povezani s prostorom, ljubi pa detajle, tako da poskrbi prav za vse, vključno s klopco na trgu in z vodomatom.

Trenutno ima Podrecca kar tri ateljeje: na Dunaju je zaposlenih trideset ljudi različnih narodnosti, štirje so na primer Slovenci, nekaj ljudi sodeluje z njim v Stuttgartu, tretji atelje ima v Benetkah - v vsakem od teh krajev pa se ukvarja s posebnimi načrti, ki so med sabo povezani. Letno proizvede okrog petdeset načrtov, kar pomeni enega na teden, pri tem pa gre poudariti, da ima, kot pravi v nekem drugem intervjuju, zelo motivirane sodelavce, ki ne poznajo nedelje in praznikov.

Obisk razstave je izredno zanimiv in fotografije nazorno prikazujejo uresničitev Podreccovih miselnih izhodišč, ki jih je mogoče strniti takole: njegova arhitektura je pripovedna, večplastna, povezana s krajem, v katerega posega, in antropocentrična. Ne moremo govoriti o Podreccovem slogu, kajti to bi bilo omejevalno, to pa ne pomeni, da ni Podreccova "roka" razpoznavna.

Magda Jevnikar

SLOVENSKA AGENCIJA ZA BOLJŠO VOLJO

**Čujte: nova stranka
na Slovenskem!**

Tone: Ti, Drejc, zdaj pa morava še midva ustanoviti svojo lastno stranko, magari Stranko slovenskih prehlajencev - SSP ...

Drejc: Zakaj?

Tone: Ko da ni te dni zajokala v plenicah nova stranka v Sloveniji...

Drejc: Morda tista, na katero misli Kučan, ko bo nehal biti Zamrznjeni?

Tone: Ne, to je stranka na desni.

Drejc: Torej končno tista žlahtna konservativna stranka, ki si jo tako srčno želi kontinuiteta?

Tone: Nekaj takega. A če ni miš, je krt. **KONSERVATIVNA DEMOKRACIJA SLOVENIJE: KDS!**

Drejc: To pa je novica za pasti na rit! Kakor ti sta, da bo dr. Gombač dal odpoklicati slovensko konzulko v Trstu, če ne bo priznala, da je on, Gombač, skupaj s "Forza Italia" voditelj zamejskega slovenstva. Ali ona druga novica, da je škof Grmič predstavil nekje svojo novo knjigo in da je bil med poslušalci Mitja Ribičič. Ona Superozna, saj veš.

Tone: Kje si to slišal?

Drejc: Videl. Na ljubljanski TV. Dve sliki: Grmič, ki govori. In Ribičič, ki posluša.

Tone: Jaz pa sem o novi stranki bral v Delu.

Drejc: In kdo jo je ustanovil?

Tone: Kar dol sedi: Alojz Krapež.

Drejc: Pa ne tisti, ki je zadnji trenutek pritekel v Slovensko ljudsko stranko, da je lahko postal obrambni minister, pa svoje mesto takoj zgubil, potem ko si je svojevoljno pri-lastil ministrsko stanovanje?

Tone: Tisti, kakor je Krapež!

Drejc: Potem bi bil raje ustanovil Stranko de-ložirancev Slovenije. Tako bi vsaj imel ko-ga za sabo. Tako pa...

Tone: Ne boj se zanj. Ambiciozneži znajo...

Drejc: Le kdo naj gre za njim?

Tone: Zna angleško!

Drejc: Tudi jaz sem prinesel iz ujetništva v Egiptu kakšen *How do you do*, ampak sem ostal ubogi Drejc. Sam bo ostal Krapež, to ti rečem. Smešen kot slamnat mož v obra-nem vinogradu...

Tone: Če jih bo na volitvah imel deset, jih bo imela Slovenska ljudska stranka deset manj. Število pa je število, ljubi moj. Vzemi to vlado: stoji na enem glasu, na Pucku! In misliš, da ni puckarije še na zalogi?

Drejc: Podobniku bo nastrgal nekaj korenčka, kot se reče. Ker ni pridržal z nogo vrat, ko so ga metali iz ministrskega stanovanja. Maščevanje je sladko. Zdaj možu ono delo-žacijo privoščim.

Tone: Privošči ali ne, nova stranka je tu. In mož zna angleško!

Drejc: *Konservativna demokracija Slovenije...* Kdove, kakšen simbol bo izbral za svojo čudovito stranko.

Tone: Jaz bi mu predlagal kar konservo. Para-dižnikovo konservo.

listnica uprave

DAROV V TISKOVNI SKLAD:

Olga Ban, Trst - 10.000 lir; Nada Pertot, Trst - 50.000 lir; Martin Kranner, Gorica - 20.000 lir; Alenka Terčič, Gorica - 10.000 lir; Kazimir Humar, Gorica - 10.000 lir; Zora in Lojze Semolič, Sesljan - 10.000 lir; Maria Elsba-cher, Pagnacco - 10.000 lir; Xenia Levak, Trst - 60.000 lir; Irena in Marino Ferfolja, Doberdob - 10.000 lir; Sto-jan Kertelj, New York, ZDA - 107.608 lir; Miroslav Bri-ščak, Zgonik - 30.000 lir; Zlatka Legiša, Devin - 40.000 lir; Franc Močnik, Gorica - 10.000 lir; Živka Marc, Se-sljan - 20.000 lir; Tatjana Rejec, Ljubljana, Slovenija - 10.000 lir; Miro Tavčar, Devin - 10.000 lir; Milka Klun, Sesljan - 2.000 lir; Edi Bernhardt, Dutovlje, Slovenija - 20.000 lir; Ninko Černic, Doberdob - 10.000 lir; Ivanka Zavadlav, Gorica - 10.000 lir; Peter Franza, Trnovca - 10.000 lir; Claudio Zlobec, Bazovica - 10.000 lir; Oskar Simčič, Gorica - 10.000 lir; Patrizia Krevatin, Bazovica - 10.000 lir;

DAROV V SPOMIN:

V spomin na Silvana Giralidja daruje Danilo z dru-žino 100.000 lir za sklad Dušana Černeta.

V spomin na Silvana Giralidja daruje H. P. 100.000 lir za Mladiko.

V spomin na Jožeta Peterlina daruje Felicita Vodo-pivec 50.000 lir za Mladiko.

Vsem prisrčna hvala!

za smeh in dobro voljo

Berač je na cesti držal v desni roki klobuk, v levi pa kapo.

Mimoidoči ga vpraša: "Kaj pa je zdaj to?"

"Odprl sem podružnico."

—O—

"Kako hodite pri vas spat?" vpraša gost v kmečki hiši. "S kurami." "Kakšne imate pa potem rjuhe?"

— Ali ste poskusili hoditi z bolj dolgo palico?

"No, ponovimo! Marta, kako je Bog ustvaril človeka?" vpraša katehet pri verouku.

"Najprej je ustvaril moža, Adama. Nato pa je rekel: 'Naredimo nekaj boljšega!' In tako je ustvaril nas, žene."

—O—

"Katera žival je najbolj koristna?" vpraša učiteljica v tretjem razredu.

"Kokoš."

"Kako kokoš? Zakaj?"

"Zato, ker jo lahko jemo pred rojstvom in po smrti."

—O—

"Lansko jesen sem z enim strelom zadel jelena v nogo in v uho," se hvali srečni Miha.

"Nemogoče! Ne boš me!"

"Kako da ne? Ko sem ustrelil, se je jelen ravno praskal za ušesom."

—O—

Sin gangsterskega šefa se vrne z mature: "Kako, sin moj, kako je bilo na maturi?"

"Trije so me spraševali dve uri, pa jim nisem nič povedal."

— V postelji ste... 41 stopinj vročine! ... Veste, dr. Kos je z obiski na domu zelo zaseden. Ali bi lahko počakali tri tedne?

"Kako je bilo ime Abrahamovi ženi, Jožko?" vpraša katehet.

"Ne vem, gospod. Jaz sem začel hoditi k verouku, ko je bila svatba v Kani Galilejski."

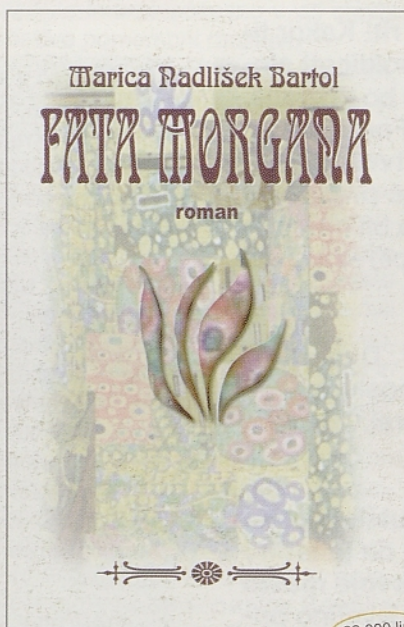

Ljubezenska zgodba pod stoletno murvo Fabianijevih u Kobdilju na Krasu.

Naročite jo lahko tudi po pošti.

Cena 29.000 lir.

Sto let slovenskega romana v Trstu

1898

100 let

1998

Prvi tržaški roman

Roman o Trstu

Obe knjigi dobite v slovenskih knjigarnah ali pri Mladiki, Trst, ulica Donizetti 3, tel. 040 370846 - faks 040 633307

E-mail: urednistvo@mladika.com

